

О СНЕГУ И КИШУ

расправа о пунђи

Можда цео дан, можда сат, можда два, можда само десетак минута

Пешчаник

Немам намеру да пишем (не бар овако, успавићевско-ниспавићевски) о књигама Данила Киша, мада не уздржавам се од тога зато што њина писца више нема међу живима, и што не може да одговори на клевете и клетве (што не може са две-три оштре речи две-три стотине тупих одбити), јер то није преголем разлог за било какву поштедњу од прочитавања и промишљања пишчевих речица, и низ и узречица, није то разлог, или, ако за некога и јесте, слаб је разлог и лог јер, послушајмо само једну народску мудрост чувену на убогој једној сеоској сахрани – *сви смо умрли, само се редом копамо* – мудрост која нас ослобађа нелагоде што се на известан, у нас баш и неуобичајен начин, бавимо списима списатеља који је не тако давно и по овостраним мерилима *прерано овај свет заменио бољим*, која мудрост као да поучава нас да не обазиремо се или чак да не разликујемо живост и мртвост (ако већ нисмо мртви, бићемо) и да само разабирамо се и бирамо међу живим и мртвим речима, будући да од њих и само од њих се овуда лечимо иако опет њима, да речи мртве сахрањујемо, зато што су мртве, да живе убијамо, зато што су живе, да преживе пуштамо да поживе, пуштамо их ако оне хоће да пусте нас, ако хоће да пусте да уђемо у њих или да из или чак само од њих одемо

Немам намеру да у овом контексту пишем о књигама Данила Киша, мада намере, када је о писанији реч, много не вреде јер пецце иде својим путем па ретко и тешко знам шта ћу написати, иако би тачније било рећи – шта ће се написати, јер најчешће од најчвршћих писаћих намера не остане ништа а ненамеравамо се по папирима шири и дужи, па и не знам хвалим ли се тиме или се тужим. Намеру немам другу до да направим једну кратку прибелешку (зову то *фуснотом*, а хоће ли се толико тога нафускати да фуснотом престане бити, то у овоме тренутку не знам иако знам да та реч из мојих уста да

изађе неће веће мора да се гура), поготово што за неке од тих књига имам немалог уважавања, као и за личност њина творца, мада личности писачке треба увек при свакаким критичким или тобожкритичким писанијама оставити по страни јер су књиге једино што је јавно и вајно и у шта је дозвољено улазити и излазити па би и тровац уместо имена творца списа најрадије користио описни израз, ма колико некада кабаст (писац књиге те и те, или чак такве и такве, приповедник приповести и сл.), и би и не би јер када писатељи немају ништа против да се њиховим именима витла када се на сав глас хвале и славе, зашто се не би иста та именца потезала и када се реч њина сумњичи или када се непосредно куди, када се она тера да увуче рогове, велике и мале, што се пак ретко и чини, и боље је што је тако, и није боље, јер да није славе и хвале која чека писце, и коју они чекају, можда би се и писало мање, можда би се и тешко перо потезало ређе када би само знало се да ко реч потегне, ко злаћане ноже, од речи погинути мора, мора или може

А и реч погинути мора, погинути или умрети природном смрћу мора јер реч писана јесте заустављање покрета, хватање чигре ради схватања игре, реч је кретање а књижена реч, она понајвише или чак једино, она није мировање већ заустављање кретања, ствар немогућа зато што ствар и није, књишка реч је побуна против кретања, као што је и животић нам често постане нека врста побуне против смрти, ако није и прикривена побуна против себе, како би то рекли они што знају шта је шта, они који увек разликују изглед ствари од оног што оне јесу, иако та разлика, знамо ту причу, иако та разлика најчешће јесте више слика разликачева него ли разлика између изгледа и јестества о коме мало се може знати већ које више се може мољакати да сврати

За личности писачке, зашто и то не рећи, за личности тровач има само уважавања, за личности има али нејма за писаче и писаштво, па ако овде он на неки начин измотава се, то је само зато што пре тога умотавао се, умотавао књигама, речима, реченицама (својим и туђим) и што жели свега тога да се на изванредан начин ослободи или бар ослобађа (убија да се и рађа). И зато што пише о себи којег и нема већ има само дана губљених по књигама, па тровац на изванредан начин одбацује отров, не трује већ само одбацује све оно чиме годинама је трован или драговољно и мрзовољно тровио се

Не сумњам, писци и књиге које сам почео одбацити, те књиге нуђене су ми као лек али ме нису лечиле већ тровале, нуђене су ми као лек и ја сам их као лек и узимао, да бих касније, да бих прекасно схватио да оне су ми, као и сваки лек скоро, лечиле једно а разарале или разболевале нешто друго и треће, да губио сам све,

док њих сам налазио, да губио сам се у њима, губао а не чистио и светио. Још горе, хтеле су ми лечити болести од којих и не болујем (ни сам нисам дуго веровао да има таквих), прво су ми хтеле болести изазвати па онда ме лечити на шта баш пристајао нисам. Та није ли премудар неко премудро рекао негде како *свакоме дану доста је зла његовога*, а и јаја знају и додају да и свакоме ја – јада његових и сувише

Одмах да признам, никада писца *Пешчаника* (по чијем песку ћемо се играти) нисам читао редом и темељно, увек површно и само читалачки, пратећи хваљено и не налазећи налажено

И већина његових књига које су доспеле до мене, већина ме је тих књига оставила прилично равнодушним, а ја књиге често недочитаним или назор дочитаним с изузетком једне једине, вероватно да није тешко погодити које, јер она најсроднија је послу отровном који овуда опошљава се, послу разарања или бар батаљивања књижја, послу раскњижавања, а то је *Час анатомије* која књишка у мојој српској књижевности (ономе што сам примио из тог књижевског српства и што чекићством нисам поломио) заузима високо место. Прима се код мене, *од истог писца*, прима још понешто, зашто не и овде признати, *Гробница*, рецимо, признао бих то када не бих морао потом нужно сам додати да ко о чему – ја о смрти, ма колико весело али о смрти (*Мајстори певају док вешала праве*), признао бих када такво признање не би вукло у овом невеселкастом правчићу чинцукајући ме кривчићем

Већ сам овакав избор говори пуно о биратељу и бирању, о томе да вероватно нема другачијега избора осим по сродности, те да свако друго биркање јесте и варљиво и врљаво. И оно што сви добро знамо: да вредносни суд и није никакав суд и да се увек може разбити, ма од чега био, и мекани и тврди подједнако, мекани зато што се није, тврди зато што се јесте усудио да суди. Мекани суд и тврди садржај, има ту нечег, иако нема дна ни врха, ни узрока ни сврхе. Па учини се да не може бити разговора, и заиста не може, али не намиче ли се ту одмах она овуда већ прозивана хамлетовска разлика између *изгледа* и *јесте*, па и објашњење замућења збира тога двога, нечег што може се збрати баш зато што не може, и чега има баш зато што немо је

Час анатомије, рекох, јесте књига која се бави нечим што ми је повремено, па и овде и сада, најближе, рушењем папирнатих тврђава, рушењем лаким и надмоћним, не само тако и утолико што скоро свако рушење и иначе јесте посао лакши од градње. Та се књига бави раскњижавањем, разлагањем лагарија, разлагавањем лоших лажи јер јаке лажи могу бити јаче од ледених истина будући да у приповедаштву, ту понављаше али и у свој уметности (бојимо се да западамо у објашњавање било прејасног, било необјашњивог), у приповедаштву лаж може бити двојака, лажна и истинита или провидна и јака па може се говорити и о надлагивању. Лаж која зазвучи истинито или

завечи стварно, таква лаж може престати бити лажном. Раскњижавање није рушилаштво ради рушилаштва, ма колико у њему некада бивало заклоњено оно битно а испливавале злоба, освета или мржња јер рушилаштво често може имати заштитничку улогу тиме што уклања заклон који не штити, што убија поуку која ничем не поучава, причу која затупљује а не изоштравља, која невешто лаже или још невештије преноси некакву истину, која загађује дух, уколико он није гадан по себи но што друго и старо питање је које овде не спада и не спопада тровца да му удели старог новца

Та ми је књига донела или само обновила питање да ли уопште има књигостроја који могу одолети једноме разорноме читању, добром а злом читању, у сваком случају читању дубинском и провиђајућем а не пукој сили каквом се, рецимо, може у воћњаку посећи здраво и родно стабло, а каквих је сеча књига у нашој новијој повести још те како било (Легенда о Његошу, Исидори и Ђиласу). Има ли уопће књига које се не дају раскњижити, књига тврдо и јако грађених. А о раскњижавању када се говори, и о раскњижености, да говори се о истом може двојачко: споља, када се сва књижевност само закљони или уклони (загуби или погуби), тако што се обесмишљавају језик или реч, када све постаје подједнако бесмислено, и изнутра и само то и ту, не као разарање приповедања као појма већ само приповести те и те зато што таква и таква јесте, и никаква и никаква

Раскњижевност као и разумевање или разуметност може да постане замена за књижевност а може да буде и њена смрт (не бисмо овде продубљивали тему смрти да не бисмо поплићавали тему животића у коме владају закони спојних судова и удова)

Питања је нарасло повише, а од њих није најбезначајније, да ли би и Кишове књиге било могуће часанатомијски сецкати

Има ли уопште књига које се не могу изложити порузи, и посебно и уопштено, било која поетска реч или песнички говор уопште, као што се све песништво и велики Хомер посебице нашло и нашао на мети сумње и оспоравања Платонова, и одолело-одолео, и он и Платон, и вера и сумња

И књиге се могу изложити порузи, и језик од кога су сачињене, и језик уопште, и оно што језиком лиже се, јер просто постоји угао из кога је све никакво, не само онтолошки већ и аксиолошки (још мало па ћу и логологију да потегнем), мада овде и не говори се о таквом чврстом ништитељском упоришту већ само о његовој могућности и моћи

БЕЛЕШКЕ ЈЕДНОГ ЛУДАКА (1)

о тврдом писму и меком штиву, да
о киши и снегу, не

Ово о чему сада хоћу да приповедам или проповедам, да сликам, да свирам, да филозофирам, да мудрујем, да лудујем, ово некако и спада и не спада у тему (тема и темак, мета и метак, амет и камет, атем и катем), али што дјелат, будући да је ово све већ само једна пропратна белешка и излет из основнога списка, избећи ћу да из белешке излазим белешком веће ћу је посадити ту где набележила се, па ко хтедне да усчита нек нисчита

Уосталом, и ово је неки поступак, видећемо касније – главни јунак дела и недела, поступак је и не-пред-видљива и да-иза-видљива ЂУД када ћудписац само каже ДУЋ и седне где хтедне па пише увис а по себи

Ово о чему сада хоћу да приповедам или проповедам, да сликам, да свирам, да вилософирам – то не постоји и не знам шта је то, то лажем ради парадокса и пара ситних, то можда тек касније видеће се, иако тешко, јер то је игра између две ватре, између два не; *прво не знам шта хоћу да напишем, а после не знам шта сам написао*

Као да моје је само да настанем, као да доћи ће неко после ко ће да ме постоји, да ми помогне да сванем, да телом тврдим на меку душеку данем, да изустим па душу испустим што није мој циљ већ некако другачији и јачи – да изустим душу, да изустим је па макар је и нужно испустио, да изустим је надајући се да неко ће је макар случајно чути чиме би она могла бити нужно спасена, могла – када би спасиоцу спаса било; да изустим душу а да уустим телашце, да вратоломну неку осмицу направим, да пешчанику песак а песку пешчаник спасем

Тврдо и меко, тврдичавост и расипност, ватра и мраз, верна мржња и неверна љуба

Немилице ређати супротности, до милице и њене дуге трепавице, до румен-јагодице

Тврдо и меко јесу и писање и читање, **и мушко неустрашиво мишљење и женски необјашњиви страх од миша**, па и сав свет у том светлу, и свако светло у том мраку, и свака ствар у тој стварности када се сагледа, тада некако другачије изгледа, и ништа и све у њему, и читњава и писања, и оно што се под њавом сади и чупа, док писчита се и читпише

Не воле читатељке мекушце (а читалаца и нема већ само читатељки), осим ако не пишу и оне, оне које писањем бришу се

Не воле мекушце већ кићене војводе са сабљама које по земљи се вуку и звецкају, њих који знају бити и убити

Мек ушац код њих не пролази, само тврди тврдисти, који не морају знати рећи већ само знати, који не морају разумети већ само рећи

Жене су циљеви циљева и до њих се никада не стиже, жене

су шум шуме и муш кости, срж и жрс

Нема вере, само верања има; нема верности, само варања има; нема речи, само немости има; нема Бога, само Бога има

Не каже се мекост него мекота зато што у мекости има кости које нема

Искрен да будем у овој тами и теми, и не знам шта хоћу овом причицом о тврдоћи и мекоћи

Али, то ће тумачи, они знаће оно што ја не знам, и знаће зашто не знам

Ух, што мислим, куд сам запливао

Не воле жене нагађаче, воле оне који нешто тврде (не пита се шта), који тврде макар и погрешно, макар и грешно, воле читатељке тврдиоце а за мекоћу ће се већ саме побринути; а онај који и тврди и умекшава, тај је онаниста или постонаниста, туђ посао тај ради и тај ништа урадити неће до мирисати из корена цвеће зла и убадати се на бодље и бодлере

Оне више воле погрешно него никако, више воле лудо тврдо него паметно и меко

Вајнингер вели

Психолошки доказ за мушкост суда јесте што жена осећа суд као нешто мушко и он је привлачи као (терцијарни) сексуални карактер. Жена од мушкарца захтева стално одређена убеђења, да их преузме. За скептике у мушкарцу нема она никаквог разумевања.

Па тврдимо браћо, тврдимо како смо најтврђи, тврдимо паметно, будаласто притврђујмо како смо спечени па речени, како створени смо за памћење, за распамећивање незаборавних памтитељки

Стално нешто тврдим, никад не знам шта иако што мање знам, тврђе тврдим, тврдим како писањац овај, и сваки али овај особито, тврдње своје спасава прибегавањем мекоћи, тврдим како тврди се е да би се у мекоту што дубље замекотало, тврдим и очекујем признање од мекоте, очекујем како ја сам тврдо знање и како за знање тврдо долази меко признање (Тако некако написао је Добрислав Раденовић-Ноћојлић, најлепши и најтврђи књишки песмист кога сам икада срео – а за знање *следеће признање*

Верујем чак да мекоћа стила, и код философовања, и приповедања, и проповедања (приповедања и проповедања), и певања, да таквој мекоћи долази припомоћ од једне битније мекоће, као што и тврдоћа се притврђује из једне друге тврдоће и да у писму пише баш све али то браћа никада неће прочитати, неће браћа али сестре хоће, за њих се и сади то нећ-воће

Тако то јест овако ствари сагледава телосинтез чијино смо тврди присталице

Психоанализ пак тврди супротно тј. све ово умекшава и ствари сагледава у стрмој равни, тврди како тврдоћи и нема већ само тврђења, да нема немости већ само немљења, како нема обучених и учених већ само глаголских и неучих именица, да ни оне нису именице већ заменице незаменљивог

Тврди се или пише да би се растворило у мекоти читања
Чујем, чујем, чујем брале, купи ми сандале

Књига би требало да иде заједно са сандалама, као колевка са ковчегом мртачким (*Жене се порађају раскречене над гробом*), иако, када се све измери, више ероса има кад читалица боса долази у сусрет него и гола боса

Поготову ако је роса и до колена трава, а од колена па на више настаје спајање, ту се и чита и пише, *уједно*

А не раздвојено и *пољубно*

А тамо где се ништа не тврди, и тамо се само тврди како се не тврди. Игра се сама одала, тврди се како се не тврди, па се ипак тврди и тврди, тврђава та је средство циља и циљ средства па нема и нема писма које није рђава тврђава и види се то у читанци у којој писанац буди се дубећи на глави. И циљ некуд циља, зато и нема циља, зато су тврђаве унапред разорене а унатраг само разарају се

Можда се може тврдити мекано, можда се може одлагати тврђење, завијати и развијати може, али спис је тврдић који тражи спас у мекоти, тражи ону која ће га разумети, која ће му рећи шта је хтео да каже, која ће своје истинске истине на његове лажне лаже, да слаже

И облак у панталонама, и исти тај облак без икаква облака

Сваки списавац верује како браће милице и њихове румен-јагодице, како спашће тврдоћом мекоту, како пропашће у њој

Циљ је мекоче тврђња, циљ је тврђење омекшавање, истина женска и лаж мушка

Циљ је и одржавати напетост, мушки и шумски по нежном женском, одржавати напетост, не дати да прича падне, летети у висину докле год може да се дише, до губитка свести и свеске (бела свеска и црна књига, узрок и низрок) тако да се не види и не чује пад и тресак, тако да се не зна да је изгубљен сваки бој, и боја, да се не може другачије бити осим губити немано, али у кући обешеног не помиње се уже, ни превареном мужу како му верна љуба, и епски и лирски богама - и руке и ноге шири у лице се љуби

Прво поетично а онда поентично, то је темељ вере

У поетичност верујем, у поентичност сумњам

Зато што *жена је сан човеков*

Зато што је, стара прича, што је Бог успавао Адама па Еву створио од његова ведрa ребра

Прича се само понавља, и подмлађује, и писања како се чита, како двоје их бива, како настаје евица девица, читанка танка коју ће наговорити змија да наговори њега да се од ћутљивог раја спасе, која ће да га пробуди и да му, ребро, да се

Који ово тврди, зове се Тврдислав Тврдић

Мекота Мекић нека се јави да му ради о глави, а он и речи, његови једини друзи, радиће јој о гузи

Неће, неће побећи с тога попришта

Он све ту срадиће, тумачи ништа

Истражни поступак (1) ТУМАРАЊЕ, умарање

А о томе зашто волим књиге које раскњижавају, зашто мрзим књиге које су ми на извештан начин судбина, или опет - зашто волим књиге које мрзе књиге или које таже моју мржњу, о томе писао сам опширније на другом месту, а у истој овој књизи, иако та тема може да се и шири и дуљи, иако овде пада на памет и оно што тамо није, о томе како би отровник могао бити и ћорав посао *нагона смрти* (да тешке речи, да тешке мржње према тешким речима), нагона разарачкога, мржње на властиту судбину али и мржње према речима које заводе уместо да уводе, које заклањају уместо да откривају, које пустио бих и не бих се ћоравим послом бавио, које пустио бих када би оне хтеле да пусте мене, **када би оне хтеле да пусте мене пре него што ме опустоше**

Но о свему томе опширније на другом месту и у друго време, и уз другу радњу и јадњу, и уз сва три драматическа јединства

Никада нисам могао да схватим, па ни да узмем озбиљно, голем број критичких списа и просуда којима се славе и хвале писци које, читајући, могао сам само да, несаничар какав сам, успављујем се у по бела дана, а тим списићима хвале полако прикључују се и списчине или расправе дебље или дебеле бар колико и пола-зишно дело у којима се често заборавља шта се хтело. О писчилама не могу се ни писати списићи већ списчине, а расправа што се тиче, нисам им склон, нимало склон расправама нисам али зато *раскривању* и *раскривама* јесам, тако јер никако не видим правце већ кривце, и општи залет у залут

Уопће узев, критика је једна залудна делатност, залудна и када се таутологизира, иста истина о истину исту лупа, и када се лаже и разлаже, залудно све скупа

Никада нисам писао оно што не мислим, никада - то је уопштавање које би требало да значи ретко и мало, што ће рећи да само неколико пута сам писао по нагодби са собом и другима и управо о томе овде и тече-точиче реч

О тим неколиким списима говори и гори стидом ово сећање

О томе колико врашки тешко писање је ишло када сам морао да лажем и да измишљам, о томе како није ни ишло, како је свака реч морала да се изгура, како згурио бих се над хартијом и гурао их

једну по једну, по пола када већ ниједна цела није хтела напоље и одједном

Ја који пишем лако и брзо, као што срцем лупам, као што дишем (после дуже нестајем и бришем, то зато што смо дуже мртви него живи, то зато), као да пише се само а ја једино руку изнајмљујем, ја који лако пишем, кроз тих неколико невеселих списа, кроз њих сазнао сам колико може бити тешко писати, колико тешко може бити реч лаку подизати, па доћи до списа којим ћу се одужити или задужити код оног о чијем писању пишем, чију писанију узалуд будим

Будући да све се изврнуло, да све се извртало по више пута, није немогуће да када бих у те старе списе зачитао се, да би ти лажљиви боље прошли од истинољубивих, али срећом, у такве провере не упуштамо се будући да у старе своје списе не можемо се зачитати, да можемо се само записати, да чак и не записујемо се јер **све ово само је оштрење оловке**, тек припрема, јер тек ћемо записати нешто у шта моћи ћемо се зачитати, писави се записати па онда читави зачитати, тек ћемо рећи оно што нећемо, нисмо рекли оно што нисмо, утерало би нас у лаж писмо, а оно што нећемо, то се хоће, такво је дрво, такво воће

Нисам склон суђењу, расуђивању да, јер расуђивање ми личи на разиђивање зграде суда на којој ће нићи црква где ће се људи молити, или крчма, где ће се жалити, нисам склон суђењу, зато што се нужно греши, али јесам склон суђењу судијама, па не опраштам онима који су потегли суд, мач или реч, а нарочито реч јер о томе знам понешто, па често и сигурно случајно (значи нужно случајно) то понешти се баш на оним местима где усудитељи говора понешто не знају па се моје и њихово понешто лако и лакомо пониште, што ми је и циљ: да се пониште или посвете

Још само кад та два писма не би добила дете
Или кад би емиски чисто, из епрувете

Киш ме није освојио иако освојио је многе па је неосвојени овај писач покушао освојити оно што га освојило није (освојити или бити освојен, овде као да нема треће среће иако за њом трага се), па како то већ често бива, они које писач није освојио, ти покушавају освојити писача, мада у мом случајчићу то никако није ишло, могао сам бити само освојен, освајати нисам могао, освајање сам остављао немоћним писанијама, нисам га одвећ трошио у читанији, у читавој

Кажем, није ме освојио или нисам га освојио, шта од тога двога и јесте тема ове белешке, малога двобоја великих противника – читатеља и књиге, читатеља који треба да докаже да ту и нема баш много чег вредног освајања, да узалуд смо похрлили тамо да се обогатимо, да узалуд се списац сагињао да нам удели, да узалуд смо удео хтели

Прича је већ помало стара, можда причана и овде на другом месту

О Кишу сам скоро увек ћутао и његове хвалитеље неразумео колико и самог хваљеника. Свакако да не може бити случајно да једина његова књига о којој сам писао, која ме је дозвољала и којој одазвао сам се, да то је управо била *Час анатомије*, не сећам се већ тачно године које већ само да било је давне једне

Па присташа сам, присташа анатомије и часова анатомије, сецкања и стрецкања, а противник сам, љути противник физиологије, пискања и пишкања, био бих присташа сецкања и стрецкања када не бих сецкао и стрецкао пискајући и пишкајући, мада и то бих покушао да браним, да логички подзидам тиме што бих могао тврдити да има ствари које се могу уклонити само њима самима, као клин клином, па и писање да се само писањем може убити, а писањање само писањањем растумачити, што би могло а не би морало бити равно досегнућу последње писке или последње речи која је тишина (и јашина и свешина)

Након које више нема речи, као последње речи умирућег, као буђење, као олакшање (да и ту нема физиологије, или или, или пискити или упискити се, у гаће или у душу)

Скоро да сам и ову књижицу за коју уопће не знам где ће се зауставити, на разини књижице, где је сада, на разини књиге, где ће бити сутра кад још мало порасте, или пак књижевине где брзо приспеће настави ли да присипа отрова који лако је лучити будући да изазова не мањка, скоро да сам и ову књижицу могао исписати о Кишу као главном јунаку подједнако као што је исписујем о Павићу јер је избор ту сасвим случајан, могао сам и о Кишу као и о Павићу што ево могавам, могао сам и о још много коме, о прехваљеном Миодрагу Булатовићу чија макар позна и товна булажњења тешко читам (види

текстилић КОЈЕ РЕКЕ ВОДА или о булажњењу), о Видосаву Стевановићу, па и скоро о било коме иако не баш о свакоме јер има и оних на чије ми се голо дело не навлачи овакво одело које понајпре биће кошуља лудачка, пуно је оних који ме не изазову или којима се не одазовем, оних око чијег дела још или никад нећу сочињавати своје отровно недело, око чијег грешног свега немам жеље или снаге сачињавати своје свето ништа, немам али је прикупљам, прикупљам да бих је расуо

И зашто, опет питање – зашто живот једини посветити мржњи на књиге

Зашто се светити књигама које су ти отимале од живота који и није био живот када се тако лако дао отимати, заводити и разводнити, зашто макар остатак живота не живети, зашто остатак

Прича је позната и то је прича о освети. За осветника више живота и нема већ само освете. *Ко се не освети, тај се не посвети.* Ја који сам посредством књига хтео да оживим (који се нисам наносио главе веће књига, који уместо копљем весело дигнутим да крчим себи пут женску бескрајну), који нисам преко њих оживео већ само дубље тонуо и умртвио се, књигама враћам мило за драго, а Миодрага за Булатовића, а булатовића за булажњења

А овде и нешто друго заиграва се, нада коју не признајем али коју разазнајем, не само нада да би се убијањем књига оживео онај кога су оне убиле, већ и надица да би убилачка књига могла бити **књига над књигама, књига заменица, књига јединица уместо књига многијех, књига којом ћемо једном оно што нећемо ниједном, таква**

Избор је, као што је то на одређеном месту исприповедано и исповедано, избор је сасвим случајан, а овај додаток баш и има задатак да докаже случајност тога избора и очајност тровачеву посудању и свакадашњу, да скоро сви су му писци исти, скоро да сви су један једини, иста болест сваког боли, па љута рана љуту траву, мрзи

Истина је, у једноме тренутку, када се основни спис овдашњи (КЊИГАОПАВИЋУ) разрастао, када се почетна белешка разбелешкарила и када видело се како све то само једно брижи, како да се укњижи, како прераста у још једно и дакако непотребно књигоранје, будући да књиге се бесмислено и бесконачно размножавају уместо да се спарују без деце, или да само испаравају, почео сам да се колебам између двају решења књишкости ове књиге, да ли да то буде КЊИГАОПАВИЋУ, како сам је првобитно био замислио, или да Павићјана буде само део једне веће књиге у којој би се скупили сродни

написи који би чинили некаково Хулно писмо где би се један за другим размотрили многи наши прехваљени књижевни пророци па би КЊИГАОПАВИЋУ ту била само главна глава која би се у том случају звала Књига пророка Милорада а којој би следиле књиге многе од којих ће неке овде бити поменуте или зачете а неке ће бити боље среће, па неће. По тој замисли требало би да следе Књига пророка Данила, Књига пророка Видосава, Књига пророка Миодрога, Књига пророка Мирка, Књига пророка Ратка и Мире, па можда и многе друге књиге пророчке, иако онај који ово пише ни сам знао није да ли му била је намера да потврди само стару тврдњу како *ex nihilo nihil*, или да је порекне, па да докаже како, када се је вешто и *ex nihilo* може да настане нешто

Овде се само назначује могући смер такве једне књиге, а не написане књиге много су боље од написаних, као и несањани снови од сањаних што бољи су, и неупамћени од упамћених, и све што са не почиње као што боље је од онога што узпразно дадаче

За ову прилику писац Отровника је почео да врши извесне скромне припреме у виду прикупљања материјала, прибавио је *Пешчаник*, књигу коју је својевремено ишчитао на једвите јаде јер би, читајући, стално заспиао, прибавио *Пешчаник* и неколико га пута окретао да му песак речи преспе се из шупљег у празно, читао од почетка и од краја, или тамо где само отвори се, заборављајући да није пред Павићем којино имаде два почетка а средине нигде (којино лукаво почиње и од смрти и од живота), поштено се назевао од досаде из оба правца осећајући се као кривац, поверовао да би црним на белом могао доказати да је та књига досадна, али и нашавши се тако пред питањем – како занимљиво говорити о досадном – одустао, одустао, мада ево, не одустаје од такве једне назнаке којом би се рекло шта би се могло када би се свему томе видело краја и конца (и почетка и конопца), и смисла који се више и не тражи, или бар бесмисла који такође више да нађе се и не море и не мора, не мора да *сваки марко ради наопако* па да друмове оре царева и царице им друмарице

Као да не би било тешко доказати како је књига досадна и у целини и у деловима а то доказивати је посао заматан и дуг и у њега ћемо само кренути, не и до краја ићи будући да не сме се заборавити да ово је КЊИГАОПАВИЋУ, бескрајна или само бесна и крајна. Истина је и то да би се та књига дала бранити, да и

сам бих је могао бранити мада ми ју је далеко угодније и лакше нападати (**о књигама када је реч, као да увек ту већа је пета од Ахила**), па овде само забавићу се оним што ме у њој одбија јер нема скоро ничега што ме њој привлачи, па да бих је бранио, морао бих да се у њу гурам, морао бих да се натурам, а будући да нема ничега што ме вуче, да и не желим да знам шта књига значи, остављам да то раде јачи тумачи, они којима та књига светли, не ја којему мрачи и мрачи

ИЗ СЕЋАЊА КРИТИЧАРА САБЉАША (2)

Скоро да бих сваку своју беседу могао почињати истим речима, ученим наводом, дакако: *Ја мислим да картагину треба разорити*, с тим што смисао малчице ту изврнем па картагина значи у ствари картуљина књишка, разорити сваку картуљину на којој саде се бучни стихови и друга и дуга речна предива која силни писац шаље нејакоме читцу (*Ха, помози јаки нејакоме*), да му преде гаће и кошуљу, да он види да му је покоран

Наставак приче се погађа, ага од Рибника мора платити главом јер Сенковићу Иво се покорити неће

Критичар сабљаш мрзи књиге можда и зато што се неко време опијао будизмом и брбљао о ћутњи (сочинио је чак некада давно и књигу коју је назвао *Поетика ћутње*), што и сада на сав глас уверава како заћутаће али и да пре тога друге ућуткаће који и њему не дају да ћути, већ га наговарају да слуша и понавља, уверава неуверљиво да *ко зна – не говори, ко говори – не зна*, да неће више *тражити магарца јашући на магарцу*, да ослободиће се речи када већ речима није могао ослободити се, када их већ није успео поробити, али речима што неће моћи јер снаге нема да подигне своју моћ већ повоздан носиће своју ноћ

Није мали број писатеља који заступају вилозофију да о књигама треба говорити као о мртвима – *out bene, out nihil*, што је, по свој прилици (*по свој прилици* – омиљена поштапаница Кишова, и штета је што текст *Пешчаника* није доступан нам компјутерској прерази да се види колико пута је писац клецнуо и колико се пута *по свој прилици* и дочекао), доста разложно, јер је више него разложно изјед-

начавати писавце и мртавце (и мутавце) будући да пише само онај ко не уме да живи или чак ко жив и није. Знам то по себи, да удем да говорим не бих писао, да удем да живим не бих ни говорио ни писао; **уметник је онај ко не уме**

Изједначавати писавце и мртавце има смисла јер мало је ко толико мртав као писавац тако да и ја који сам више година био критичар-саблаш, ту болећивост према писавцима, ма колико их се гадио као и сваког другог пица, гмиза и аваца, ту болећивост нисам могао отклонити. Мора да у њима има нешто што када би само умели као што би хтели написати, мора да има нешто што угасило би овај свет стварни и основни а упалило тај и тај, уметни и сновни

Out bene, out nihil, то је за мене и важило и није важило јер нисам говорио само добро већ и лоше, али правивши и ту једну значајну разлику, па лоше говорио сам само о успелим писавцима, никада о неуспелим и то је, вероватно, била некаква моја освета овима првима што успели су својим неуспештинама да се успењу, што је тек истински успех јер лако је успети успехом, као што је лако пасти оном ко се попео

Неуспели писавци довољно су кажњени тиме што су писавци, и још неуспели, док успели; ех, нема и нема ничега горега од успелог писаоца јер неуспели изазива бар сажаљење док успели само одвратност може да зазове код оних који знају како се успева, а понајвише тиме – чиме. Бива, често бива да писавац уместо да буде кажњен, добија награде, па док некакав неизлечиви правдољубац би очекивао да види како писавца везаног узицом воде улицом за пример свима који кваре речи и омладину, по њему одликовања саде

Наравно да опет и опет судимо строго јер када би све оне који то заслужују на неки начин само, ма и најблажи, казнили, не би било довољно казнионица и извршилаца па би на свету морало бити само две врсте људи: кажњеника и чувара који би, опет, често морали мењати места да би правда колико-толико била задовољавана будући да познато је колико је она незасита, колико воли да се дели и множи, колико шиљатих криваца увек јој мало да је боцкају по кожи

Ја сам сам прилично поштен али бих ипак могао себе оптужити за којешта, те би било боље, да ме мати није родила. Врло сам охол, осветљив, честољубив, и више је гријеха спремно на мој миг, него што имам мисли да их замислим, маште, да им дадем облик, и времена да их извршим. Зашто да такви људи какав сам ја, плазе између неба и земље? Сви смо ми препредене хуље, не веруј ниједном од нас, читатељко, не веруј ни моме савету да упутиш се у манастир јер иза њега крије се вера да је саветник бог и да у тишинама манастирских доклизаћеш се до њега и љубити

Знао сам, знао да ћу на крају ипак одбранити писавце, што их више нападам, све их ниже браним, још ће испасти да ја који их силно мрзим, да их силно и волим јер они што их бране, на танке их наводе гране где је најслађи мед, где се не мирује већ римује па са такве

гране лако се пане, јер вуче слик, јер гура крик

Успелима треба увек проверити како су се успели, треба их вратити натраг, те успеле, да изнова успевају и усплачу

О мртвима, *out bene out nihil*, и о књигама исто тако

Устврдили смо како се нимало случајно и живи писавац може упоредити са мртавцем, а оно што важи за творца, важи и за творевину, јер **не пада клима далеко од ивера, нити лед оде далеко од воде, једино од Бога далеко пада вера, а писмо сасвим близу пера**

А децу ипак доносе роде

БЕЛЕШКЕ ЈЕДНОГ ЛУДАКА (2)

о критици римованој, и о томе да ли наслове давати пре, када хоће да се једно напише, или после, када се друго напиша

Присећам се, а ништа друго и не радим до што се присећам, јер сада се ништа и не дешава до што само се раздешава, присећам се из оних неколиких књига што сам их дочитао у животу, у читаву и писаву, присећам тврдњи, како је све што се пише нека врста одговора на већ написано, као и оно што дешава се онима којима се још дешава а не мени којему ништа се не дешава више, као и то што одговор је на оно што је црnome човеку црно писано, и на оно што му се црње још пише

Тако бива да је све књижевство, скоро све касније и баш све прекасно, нека врста књижевске критичности. (Критичност и критичност су битно различити термини јер у једному стани се рскавичав нос, у другоме кошчата кост, па од кост долази костур а од нос – ностур)

Није тако него је овако, ти би жутога лисја а ја зелене траве, ја бих много ногу а ти много главе

Па ево, и ја поверавам се таквој тврдњи (па препуштам се спрдњи и ветровима унутрашњим или ти прдњи), па тако некако разумевам ово своје критичко пропевно умеће, мало, мало па се стишам или у римове упишам, зато што се клин клином избија, и клинка кли-

нком, и клинтон клинтоном само, па нико тамо на власт доћи неће ко српски знаће да жање гаће, а капи главу да подмеће и да у њу преси-па смрдљиво цвеће

За клин клином нејак, а за клинке престар, за клинтоната мали, шта ми друго преостаје него да преостајем, мада могао бих и да се жалим и шалим, могао бих уз клинтоново име сваке риме да се сетим, могао бих на непоткованом клинтону да полетим, јер се клин тоном избија а српија чекићем кораћем којимано се вранци поткивају и вране њине кобиле, уз које свако пожели бити ко било

Ко зна зашто повремено пишем ова своја начертанија сликовано, још само мало фали па да их и дословно у стихове нани-жем, или је можда овако боље, овако показујем како бих могао али нећу, јер више волим да држим свећу, јер нико се тако добро не осећа као добро држана свећа

КЉУЧНИ МОТИВ ОТРОВНИЧКЕ КРИТИКЕ јесте мотив жутога лисја које доле веће пада, и оно даље, како песник белога, и црнога на беломе видети неће више и ниже

Отровничке критике. Е, ту морам да се распишем, ту ће бити речи, ту ће бити се речи, ту свака напаст знаће да се брани, отров да сипа и тровањем храни

А о критици по врстама њезинијем, о критицијем врстама било је речи овде и на другом месту али у другој светлу, по другачијему мерилу, јер има врста које ништа друго и не знају до да се разврставају, тако а по ваги која овде и сада важи, постоји критика медена, постоји критика ледена, постоји отровна. Толико, довољно врста за љубитеље тријада, и довољно јада за љубитеље јадања у које и спадам и не спадам, јер се пењем у љубитеље а спадам у убитеље

И међу самим пишчевићима, а и међу онима који о пишчевићима пишу хотећи тако да се у пишчевиће упишу, а који су по Платону корак даље од истине и идеје (сенка сенке, и сенкине сенке сенак итд.), и међу једнима и међу другима уврежило се мишљење да сва велика уметност ниче из трагичнога, да је свако другачије уметниковање нижега рода и реда. Сва велика уметност настаје из трагичнога а сва вредна критика из меденога јере умни уметник је онај кога боли и који треба да се воли, па да се тумачи, па да тумара се по мрачним његовим мислићима и примислицама, па да се никада и не изађе већ да се том малом паклу велики рај

нађе, тако да овде прозваћемо шта је некаков песник
написао у некаковојзи песни

*Зашто моја муза говори једино када је несрећна
Не она, ја једино слушам када сам несрећан
Када сам срећан ја живим и презирем писање*

Не верујем у ту причу о трагичном, не верујем
да она беспоговорно важи иако је поприлично тешка
па заиста пуно важе. **Не верујем да писача најжешће
боли, верујем да он само најлепше или најгласније кука
и јеца**, верујем да му се само једе или да му се праве деца

А шта ћемо с комиком, с радошћу, хоћемо ли
рећи како свако весеље је тужно или како *боље је у ку-
ћи гдје је жалост него ли у кући гдје је весеље*. Хоћемо
ли запевати за једним нашким песником како *није љу-
цки радоват се чему, како су све боје сем црне жалосне
а шарило и сјај, јад и чемер*, како већ певали су певачи
црногорски и бјелопољски

А шта ћемо с чистом радошћу, с удивљењем

Овде морам себе да наведем упркос правилу да
је неукусно себе наводити, морам да наведем једну бе-
лешку коју сам негде бележио, не сећам се да ли и обја-
вио или обћутао, морам па убиј

А то да неукусно је себе наводити, то тачно је
тачно онолико колико је неукусно себе појести. Змија
која гризе властити реп, та змија која негде овуда поми-
њала се или бар помаљала, та змија само је почетак
приче која се не може допричати јер даље долази змија
која би себе прогутала, која би себе на то навела упркос
правилу да се себе не наводи

(Змија нема дупе, змија има само главу и реп,
тако бар изгледа)

Жив се поједох што не могу да се поједем, жив
се наведох кад не могу да се мртав наведем

А меких читаатељки што се тиче, овде може,
макар и узгред, да се утврди следеће

**Читаатељка је главна јунакиња сваког мушког
списа**

Зашто се пак женама писки, расказиваће се у

женскому примерку овога отровника, а зашто пак прво настаје мрски мушки примерак, није тешко закључити, зато што прво треба поубијати мушки свет да би женски се оживео, и оживео и уживао

Па оно што писаљ ради док своје реченице глади, своди се на једно, да наговара их да се ману свега, да оставе мужеве и мужене, синове, снове и да потеку да га спасу, да потеку оне које су горе, да потеку до њега који је најниже и где би све што тече морало стићи и утећи

ОЧИВАД

разоденуће најлакше жену онај ко је најлепше одене
било у непровидне хаље, било у провидне речи,
било обрнуто

писао је својевремено некаков Раксо Очивад у неком недељнику о безбројним женама које је јео нисам читао, причам што су ми причали набројао је тај попишапоцрквичић тридесетак само Вера

ко најлепше опише жену, може и да се упише у њу, опева-упева
свака која поверује да је најлепша, а оне су поверљиве, свака даће се као доказ (ОЗНА све дозна)
ко је у небо подигне, може и на земљицу да је спусти
ко је расцвета, може и да је опраши, и да је обере

безбожник очивад исписао је јаке, прејакe сти-
хове дивљења женској лепоти

Да ли си сестро расла на ливади
с ветром што се млад замрси у цвеће
па ти је лице као да га глади
крилом сенке лептир што у сну пролеће

и која описана и уписана женка, када се овак-

вим стиховима погледа и поглади, која не би раширила се да прими тог певца, која не би поверовала да он и упеваће јој се и распеваће је као што је опевао

Заборависмо отровничку критику, а и што би нам, запричасмо се

Циљ и јесте – запричати се, завести, 1001 ноћ или заувек ићи из приче у причу, из одаје у одају, било чудесно, чудесније, десно или *лепо, лепше, лево*

Али пошто не умемо тамо и тако, пошто неће ићи или ићи неће, нами се ваља вратити полазишном отрову, ваља нам овде увести или бар притврдити критику једну, заједљиву и отровну којој је Киш један од највећих домаћих светаца па и мученика

То критика је једа по јед, и једног по једног, док не остане ниједног непоједеног писатеља, критика писатељо-и-писанијождерска, нешто као *Дупли гулаш Писоице Пишчевића*

Погрешно је мишљење да маукање отровничко не мора ни постојати, да књиге које се могу отровати, да такве и саме ће изумрети, ако су икада живе биле па виделе. Погрешно је таково мишљење јер маукање критическо за какво се залажемо, јер то критичество није само отровно већ и трагичко, јер као и сва велика уметност полази од трагичног виђења, само што уметност полази од трагичног осећања живота, а трагичка критика од трагичког виђења уметности (та критика је *уметност уметности* јер је однос критике и уметности исти као однос уметности и света, само што критика ова не стоји спрам света већ спрам мрака), уметности као заблуде и преваре, у којој премало је и ума, и умећа и умећности

Ако већ медена критика треба да припомогне цеђењу меда, отровна треба да припомогне врцању једа

Али смисао, у чему је ту смисао. Смисао је у одбацавању лажног смисла, све док не пронађе се смислен смисао и мисаона мисао, док не згуби се бесмислен бесмисао, све док не дођемо до речи које нећемо моћи ни рећи, ни чути, све док не дође Спаситељ а не оду

лажни пророци, дотле

Наравно, поред трагичке критике постоји и комичка критика, и да чудо буде веће, она на неки начин често бива једна иста, трагично и комично овуда спајају се, спарују, чак паре и порода добијају. Комичка критика показује како су смешне нам трагедије, сасушује сузе и од њих гради прах, крв претвара у воду, а болове користи за вучу, као волове упрегнуте у поломљена кола бола

Довести наше трагедије до смеха, а весеља нам до суза, то би био основни циљ овакве критике, све изврнути, доказати да стало се на погрешну месту, да се мора даље кренути јер ту где се је, ту се није

Хоће нам се весеља, хоће нам се утерати писаатеља у лаж а онда истерати из лажи, хоће нам се да побацамо све што црне реченице носе и да их пустимо да голе просе, хоће нам се хоћевине, нећевине неће, хоће нам се да књигама помогнемо мрети, да им не помажемо залуду живети јер **помажући им живети, не помажемо им живети; живети им помажемо само ако на њих товаримо смрти**, ако им отрова у уво сипамо, и на језичак који све више лаје и који оштри злаћане ноже, који **све више прича причу што мање живот живети може**

Али весеља, где наћи весеља у таквој невеселости, како отров и смех скупа сејати

Зар и наша борба захтијева, кад се гине, да се пјева

Зар писавац не личи на некога којино једном руком би да држи бога за муда а другом читатељку за стидни брег и да ли икакво значење ишта значи

А какве то везе има с овим са чим везе нема

Има, има, то ће тумачи

Боље је бити међу прогоњенима него међу прогонитељима, како се каже, како се преноси (да не кажемо – преписује и призивамо лажнога пророка Јеремију) однекуд на крају *Пешчаника*, што исто је оно из Марковијег *Примјера* где се налаже отварање врата *ономе што бјежи* а затварање *ономе што гони*

А ко овде гони а ко бежи

Ко уједа а ко режи

Коме отворити врата а коме залупити, пред носом или по носу, коме када овде сви гоне и сви беже, овде и спасиоци гоне оне које спасавају, овде се треба бранити и од бранилаца

Када видим колико је само тих који би хтели да ме спасу, када видим колико их је и чиме би све спаси ме, није ми до спаса па зажелим да се толико бар намножи оних који би да ме упропасте, па градим себи душмане а пријатеље разваљујем, колико њих ми кућу лажну прави а праву измиче, када то видим дође ми да виčem: бежите од мене врли спаситељи, упропастите ме зли упропаститељи, нек се спасе пропаст, а нек спас пропане, живела ми ноћи, пропао ми дане, нека пас залаје из обе те речи, нек остане пас, не пропаст, не спас

Која све проклета будала неће поверовати да је његова болест лековита, а његова смрт животворна, ко све неће лажна врата отворити ономе ко бежи, ко све неће поверовати да је боље међу прогоненима па се прикључити, ко све

И сам тровац, и сам бегунац пред безбројним прогонитељима, и сам у грех тај запада за који другима суди, запада у тај грех али не испада из њега, бар толико и утолико што болести своје скупља али њима не лечи, што само скупља али не расипа речи, што чека да види хоће ли остати жив и здрав, па тек онда, такав, прав оставиће своје лекове-рекове онима који траже да се истраже као коњи шарени и неистраживе њине кобиле миле

Али овде нема ништа смешно, смешано им а смешно нем, човеку овде може само да се стужи, што се и ружа ружи

И, нисмо слик насликали. А каже се, сликати слику, причати причу, живети живот, градити град. И глагол и именица. Од радње постаје рад. Не верујем, не верујем веру

Они који живе живот, не живе

Мислим мисао да би све именице морале бити женскога рода. Само би глаголска радња морала бити мушка

Крушак, крушкати, крушка

А шта све то има бити и бити има, шта све то зна да назначи, то ће тумачи

Забелешке једног по једног лудака (349)

О ЖУТОМ ЛИСЈУ

А како књишко лисје жути и доле веће пада, знају помало и сами писатељи, знају јере се против тога боре (зимзелени који превиђају сву силу затупљених и жутих иглица испод своје владарске круне) и када певају о паденију, и када падају само, и када *Опада лисје, ко да из даљина, пада уз опор и одречан лет, Као да негде сред небеских тмина, вену далеке библиотеке*

И библиотекарке начитане којима је неко написао нешто јако па сад им једрају недра

Опада књишко лисје и због тога не треба жалити јер у том шумском мотиву има нечег необичног, нечег још чуднијег и јачег од судбе човека који може *пецати рибу црвом који је јео краља и јести рибу која је појела тога црва* (а црв, црв недужни и тужни, тај и не воли да лови, тај се храни оним што се не брани; врцка и прцка, то овде су риме које чекају распоред) док шума, док дрво чини нешто још чудније, оно у храну, у ђубриво претвара своје сопствено увело цветје и лисје, дрво сере цвеће и једе говна, властита, па није случајно речено да *биље води најсавршенији живот*, иако то не би требало животом ни звати већ некако другачије, биљотом или нечим још биљим или најбиљим

Па ту је и стари критички термин *говити* – чија етимологија је више него јасна; хранити и ђубрити, што исто је; исто је јести и јести говна јер је разлика мала а слика велика, јер то што се двоји може да се споји и да настане РАСЛИКА, зато што слику и разлику спаја сличност а не раздваја различност, зато што се не рукује рукама, зато што не зна што, зато што зато не зна да злато настаје од зла а зато од добра

А нешто слично чини се и при дубоком писању, па ко да не буде тужан што је тако ружан, што је ружно говно, а говњава ружа

О рају и паклу, јешћо раз

Старо теолошко питање да ли има или нема пакла и вечних мука, то питање могло би да нађе и овакав одговор: пакла нема већ

само неодговарајућег места у рају, где само питаш и једеш говна која ти не одговарају, а мува, она, она, можда и једна иста, она слеће и на мед и на говно тако да за њу *свуд су броди где год дође води*. Она је спојни суд, она је истина разликовања и сликовања. Када би као говнобаљ био осуђен само на говна, силно би се напатио, па иако би против судбине викао, навикао би се

Само је мало недостајало творцу (а творац и тровац чине пешчаник), мало му је недостајало па да достигне савршенство, да се ништа и не ради, да и не сере се и не једе (Диоген је жалио што се и глад не може утолити глађењем трбуха као што се извесна жељница задовољава глађењем жељиха), да и не сере се и не једе него да обоје ради о истом трошку, што би било боље и мање би гађења имало, и гадова, и гадоги да и не сере се напоље и не једе споља већ да се све то обави у кући, у оквиру затворенога пешчаника, пуким окретањем. (Ако окреће, ко ипак окреће, неокретни окретац или сам окретник који плеће тако што главу у гаће баца а гузу у капу.) Таквијех исправки божјега недела већ је било, код људи који се једу а таквих има и било их је, који су тешко могли јести већ само јести се, било је и оних који су се убили надајући се да ће се тада појести, било и оних који су се живи јели, чак и оних који су се живи појели, а све то је била критика, критика лошега и јединога уметника. Било је и оних који јели су се само зато што јести нису могли, јер гадило им се на највећег гада, на књиговорца, на јединога

Ти исти који јели су се, ти исти су се и срали, прво јели се па онда срали се

Ни жаргон, ни мудри жаргон не познаје повратност овога глагола, зна за јести се, зна за јести се, зна да прекореваш са *Сери*, или *Не сери*, али не зна за заповест *Сери се*, што је овдање научно откриће, и интуиција и експресија. Истина, говори се – *Серем се ја на то*, али никада само *Серем се*, никада и нигде иако то навелико чини се, али у потаји. Од оних који су то чинили нико није хтео с тим да изађе на чистину, ни на хартију. Изгледа да сам први и поносим се тиме, макар та слава дошла и на неславну месту, и за недело, иако то неделом може само изгледати а у ствари је сушти морализам, покушај неизношења смећа, и неуношења

Серем се и једем се, то је вечни пешчаник у мени, гуза и глава, гаће и капа, па гаћам у капу и капам у гаће

Јести говна, то не би могла бити псовка већ истиница, једино што су она похована или стихована, једино што се испусти само једна карика из ланца, што уместо коња јашеш вранца

Причекаш да црв заврши игрицу с краљем, па риба с црвом, па ти рибу за реп вучеш али ишчупати се не можете, све и ако вучете стиховима бучним, или прозом прозирном, па како онда да песма нужно више плачу не личи, а плач песми превеселој, како у таквом чуду где једва зна се шта су говна а шта цвеће, шта се једе а шта сере, тамо где уста и чмар су два отвора или два суда пешчаничка који се само окрене и све наопако или баш како царски ваља и требује – крене, два отвора и два суда а судбина једна и једна, где једна и једна јесу једна

Исто је: овнујскога и говнујскога, исто па се нимало случајно људско створење некад зове говнушчетом као и његово гованице, не зато што има таквих створења која су говнушчад и оних којано нису већ само што има оних којима то треба рећи и оних којима не треба, да не би пресмрдели себи и да не би цели отишли из носа у нос који не могу носити

Исто је исто и различито, али треба бити опрезан јер је ту мало врло много и много је врло мало, па у ту грешку, у то неразликовање западају и критичаци и песмицари, па и једни и други збију оно што не могу да разбију

Ко све то сагледа, пропевати мора (као суд што проточи када не може да задржи што садржи), нико ту не може хладно, аналитички, па ко да не диже стиховима буку, ко да не сликује цвеће и свеће, ко да не сликује и мртви живот и живу смрт, *устани Лазаре*, ко да не сликује са – трт

Има ту подношљивог и неподношљивог, све може дуже, може преживљава, и може краће које пребија или убија, све може дуже, може уз ује да се пуже све док те не уједе спас, све може краће и краће, па сестре сраће цвеће а браћа говна браће

Најкраћи могући стих је – ПИХ а сви су други стихови само дуги пихови

Пих је критички стих па извлачимо закључак како и нема поезије већ само критике, и завлачимо исти тај како и нема критике већ само поезије

Пешчаник је свуда, и све, пешчаник је и све и ништа, ништа које се посвећује, све које се поништава.

Ex nihilo nihil, можда је и тачно јер од ничега не може настати нешто али може све. А све, све и није престајало бити ништа, лукаво је све а ко не верује, тај нека љушти црна лука, кожицу по кожицу па ће уверити се како је и Бог ништа и отада вероваће, вероваће, и уверавати оне који не верују. А ни жена, када се свуче до краја, нигде раја. У жени нема жене (ни у њој ње) већ има само жене без жене, и ње без ње. Ко не пристаје, нек се не удаје

Пешчаник је и писање и читање, и онај који пише и она која чита

Иако знадем да је читатељци много лепше (народна беспослица коју сам у другом једном свому писму силно рабио, народна беспослица како питали бабу, кому је лепше, мушком или женском примерку, а баба одговорила јединим чиме се још може одговорити, баба одговорила питањем – *Када прстом прочакаш уво*,

коме је лепше, прсту или уву), иако знадем да је тако, однекуд волим да будем то што сам и да мислим тако како не знам јер да су памети пси па да се пусте низ поље, свака би за својом

Ех, и то је пешчаник, и пустиња, и пресипање из пустог у празно, и из истог у разво

Када читам свој спис, покушавам се прогутати, удати се за себе и оженити се собом, мада ако то не полази за руком, немам ништа против да за ногом ми пођу праве жене ако већ не могу справљене

Али како, како живети у оваквој лудници у којој се не зна ко је најлуђи

А када жену свлачим, ја је тумачим

А када год је тумачим, ја је облачим

Један и једна јесу два-три и то је јасно али како и један и један тако сабрати, како ту да се појави сестра без које ништа не бива, то је питање којему смејаћемо се једном када се покаже да истине више не важе већ само лаже

Ја је најлуђе, и кад изађе, и кад уђе

И истражни поступак (44), и забелешке лудака (33)

КЊИГА И ГОВНО

Ваља признати да у *Пешчанику* има сјајних страница у које чак није препоручљиво загледати се превише због могућних оштећења увида и услуха. Мислим да је неко и негде већ истакао *Трактат о кромпиру* (број даждевњака или кишолога увећава се из кишног у кишни дан), ту је и белешка о Њутновом открићу гравитације којему није припомогло паденије јабуке у врту већ обично срање или говно. Има заиста сјајних страница, али тим је чудније, чему, и чему служе оне бесконачно досадне, рђаве или зарђале странице, или пак оне треће – ни лоше ни добре, никакве, да ли зато да оне сјајне буду још сјајније, или зато да се нађу при руци тровцу и отровнику за невесел њин посал. Можда зато. Некима од тих досадних и предосадних места овде ћемо мало и сами досађивати тражећи им смисла, или макар

бесмисла који такође може бити изврнути смисл (пресипање шупљег смисла и празан бесмисао још једна је пешчаничка игра)

На једном месту, примера ради, а беспримерности због, на једном месту на пуних шест страна набрајају се познаници којих су се главни јунак *Пешчаника* и његова песка Е. С. и његов пријатељ Гавански сетили, а сваком од познаника се посвећује по једна реченица, тако да у неке од тих реченица писац је успео да угура нешто као причицу, неку необичност или разлог присећања па је помен неких од њих приповедно оправдан. Има, пуно има и оних *познаника* чија судбина није ни по чем необична нити вредна причања (ујео их пас, па шта, нису ујели пса да би од тога испрела се и та једна једина приченица-реченица разлике односно приче коју не знамо, једине приче). У том дугом списку има, дакако, и с приповедне промашености помена вредних *познаника* па ево једног, на увид читачима – *Адолфа Сингера, лекара, коме су у затвору ноге живом ампутиране* – што је приченица без приченице иако реченица с реченицом, то што су лекару поменутом *ноге живом ампутиране*, прича-приче-без утолико што тешко да има икога коме су ноге мртвом ампутиране што би тек била прича с причком (и приповедач с мотком). Но ту је и господин Булат, *инжењер и илузиониста*, који је у својој опљачканој кући успео да пронађе само ђачку књижицу трећег разреда основне школе, а прича приче тек долази – *и који је помоћу неких психичких вештина успео да се пребаци, том истом ђачком књижицом, све до Америке*

Ех, *психичке вештине*, да их имам ко што немам физичке, *брашна да имамо ко што немамо масла*, ех и ех

Али овде друго нешто причака нам се. Причака о причи о Њутну и говну. Како поверовали смо и поверовали, просветлили и ослепели

Говно је иначе мотив који се баш не може често срести у нашој лепој књижевности. А и како би та књи-

жевност била лепа када би се говнима бавила. Морала би по свој прилици да мења име. А некада није било тако јер се наше народско и усмено приповедаштво није либило ни да у говна загази, ни да их изрази

Потврђује то Вуково делце а посебице овде за нас занимљива прича која налазимо у *Српским народним пословицама* која зивка се *Добро је (кашто) и ђаволу свијећу запалити* а која од ријечи до ријечи гласи

Некаквом чоку, који је дању ђаволу свијећу запалио, дође ђаво у сну, и запита га шта ће да му да за то, а чоек одговори да му каже ће има новаца у земљи. Онда га ђаво изведе у дуго и широко равно поље, ће нема ни трна ни грма, па на једном мјесту пруживши руку у земљу, рече: „Ево овђе има закопан пун казан дуката, него сјутра дођи с колима, те га ископај и носи кући.“ Чоек обазревши се око себе и виђеши да је то мјесто у равну и широку пољу без и каква знака тешко запамтити и погодити, запита ђавола: „Како ћу ја то мјесто сјутра познати и наћи?“, а он му одговори да се онђе онереди. Чоек ђавола послуша, али кад се у том прене, а то се он у постели онередио у гаће. – Ова приповијетка показује да народ мисли да слабо помаже ђаволу свијећу палити.

Тај мотив говна-злата, мотив који је тако очито тумачен и у сновима, тај мотив срећемо и у *Пешчанику* где се такође сања како се гаца по говнима и такви снови тумаче као добитак. Изгледа да је то и опште место српско-чекићкога тумачења снова, увид у чији развид не умем да се прогурам. Но *сан је лажа а Бог је истина*, сновци можда и јесу лажа али су и новци истина, па у сновцима можда такво нешто заиста то и значи. Не знам, јер не сањам говњаве снове већ најчешће лепу књижевност. (Зато што сам ружан, зато. Лепот-ани и ице сањају говна, а овај заградак није слепа улица већ нешто што изаћи ће на главни сокак, што улиће се у тему пешчаника, улиће.) Знамо само да када се на јави гази по говнима, да то никакав добитак неће донети већ даље брљање по истом, до дављења. Ех, говна говњава, сит их је и онај ко их једе, и онај ко их се ослобађа, а најситији онај ко их држи у затвору претворивши се у тврдицава, мушичава и пребогата њина чувара

Занимљива је, занимљива врло прича о Њутну коме, по *Пешчанику*, није славни закон гравитације пао на памет када у врту је пала на земљицу црну једна

јабука, што је званична прича коју знамо (с дубоким митским дозивом еденског дрвета спознања које је такође увек јабука, с тим што тамо она је браница, и забраница, а овде падалица), веће тако што је срао под јабуком, дрвеном, и закон се обзнанио испадом говнета из памети, али такву причу Њутн није могао објавити (та зачињала се већ увелико лепа књижевност и весела наука) па ју је променио тако да се уз сазнање још једном везала јабука и бука коју је изазвао њен пад

Пре ће бити тако, веруј, ако ни због чега другог, оно зато што је лакше поверовати ружнојзи него лепој књижевности, која као и превод или жена, чим је лепа, верна није, већ је склона паду и објашњавању гравитације јединим законом који она уважава, законом споних удова

Склон сам да поверујем да је и тровац свој закон књишке теже, и књишког паденија и пропаденија, да је тај закон открио помоћу измета

Био сам тек пошао у школу

Пошао у школу која тада била ми је излаз у бољи и већи свет, тада још се веровало да бољег и већег има света, сада се зна да нема горег и мањег, ех

Да ми се је домамити, да ми се је

Тужна је то прича, и позната, а овде прогоне се познанице, а непознанице само довлаче и свлаче (рођене жене узалуд су рођене)

Био је септембар, било се кренуло у школу, били су ми купили књиге, била је ту и читанка дебела

Чувао сам говеда; када нисам с ђацима и учитељима, ја сам с говедима, и тако све док је било школа које су биле близу нашег говедарника од којег растао сам се тек када су ме одаслали у школе предалеке, мене послали а говеда не, тако да ми је заувек остала нераскинутом веза говедине и школице (веза гов-еда и гов-ана, надам се како се уочава или уушава), и с отвореном читанком табанао сам за говедима, али своју срећу нисам имао с киме да поделим, говеда о читанкама не знају ништа, не знају али на свој начин знаће као што ће се видети

Не знам заправо ни како је то било, знам само шта је било, мада добар приповедач понаместио би овде једно некако и не би пустио да иде овако никако, добар и уман би али зао и луд, тај не би и не би, ех

Можда појурио сам неко лудо говедо, можда оно појурило је мене, можда само спотакао сам се и пао а моја лепа нова читанка,

још непрочитана, она, она читава мождана читанка пала је у свежу говећу балегу и, о Боже, сва

Тада то била ми је само несрећа из које вадио сам се како сам знао и умео, прао сам је на потоку, ех – прао читанку, други и већи паре перу златне а ја усрану читанку

И опрао сам је донекле, не уклонивши сасвим говњаве трагове мада би се споља пре помислило да је моја обесвећена читанка упрљана јелом а не говњима. (А ту баш и нема неке велике разлике, и то је пешчаник, уста и чмар пут су навише и наниже.) Опрао је читанку али не и осећај светогрђа којег дуго није могао да се ослободи, сматрајући тај пад читанке у балегу за неразумљиву казну која снашла га, не за упозорење или пророштво које је милост вишња било тако да тек касније дошла је разумљива казна или бар последица неразумевања значења знака

Сада то знак је који тада нисам разумео, знак шта ћу радити целог невеселог живота, вадити књиге из гована или с њима стално изнова падати у то злато, срати их и прати

Не чудим се, нема ту никакве нове већ само понављања старе приче о пророштву која се разумеју увек касно, тек када се испуне и потврде, као што се и свако бекство од судбине завршава улетањем у њене чељусти. И нема пророштава већ само прича о неразумевању пророштва, а ако и свака књига узме се као пророчанство, онда она и овако може да се схвати односно не схвати: прориче се оно што се не може знати, слуша оно што се не може послушати

Приче се и причају да би се једном одатле изашло, да се каже не само шта је било већ и шта ће бити, не само шта се чинило већ и шта ће се чинити

Приче говоре о двама врстама ствари, о оном што нам се неће десити, да се не надамо, и оном што се не може избећи, да не бежимо узалуд

А најпривлачнија њина привлачност баш у том и јест, што надамо се и што бежимо, што верујемо да ћемо бити први који ће оно што други нису и неће

Дуго нисам разумео поруку, нисам схватио пророштво јер је прорез пророштва увек узан, нисам упозорење схватио и зато је пошло како још иде, или је можда то само био почетак приче, поента на почетку а не на крају, иако крај свој књишки још не видим, можда

ми се припочита јоште некаква јака поента, можда се прича лепо и затвори, можда некад пропатим и од затвора као што проливом књишким поносно патио сам све

О вези измета и изметности и ума и уметности, о вези пишања и срања, речица које теку наниже и наниже, и речи које теку нависше али не утеку већ и оне стижу и уливају се у реке доњег света, о свему томе могло би се, могло би кад би помогло

А сада, док још моћи и помоћи нема, како се год сада пишеш, ја'се и упишам. Како се год зачитам, ја се и усерем. Зато и не читам, зато што се усрати може само од страха, а пишеш јер се упишати може и од среће. Претварање страха у срећу исто је што и претварање сраћке у срећку или гована у злато. А и то је одисејско лутање, Сцила и Харибда, па ја пролазим поред мање муке и мање нужде тако што много пишеш и пишам а мало једем и

Истина је, златна књига и говњаво говно, тај јавни сан, све то може да се тумачи двоструко као што и обични сан се тумачи. Видесмо, ако се сања говно, очекује снивача добитак или злато. Ако се сања злато, добија се говно и ништа друго, и ко да и овде не види јоште једнажди пешчаник, вечни пешчаник на делу, и како из једнога направљенија злато се претаче у говно, из другог пак – говно у злато

Ту је наравно и пешчаник цвета и ђубрета, живота и смрти, душе и тела, писања и читања, и чега све да

А мој случај. Књига (злато) пала је у говно, како сада то говно вратити у злато, да ли пуким окретањем пешчаника или неком сложенјом радњицом. И шта ја, тровац, заправо радим, узаследи ли се овај мотивчић, шта радим ја који трујем злато књига и претварам га у говна, шта радим друго до што очекујем да ми та говна се врате у облику злата (*пљуни горе па на себе или пишање увис*), да се купам у говнима поливајући се златом

Није ми уопће јака поента, морам још мало да врљам и прљам овудијер док све ово не појачам и појашем, појац појачач, док и поенту не поентирам, док и у оно што између је пишања и срања а што највише причи личи, пич пичљиви којим завршава и почиње и прич причљиви, док тамо брбљајући не преспем се а да ме овамо немог нема

Сањати говна, значи наћи злато, а сањати злато – наћи говна

Какав по себе повољан исход одавде да ископам
Тај што и књиге и све бацам у говна да би вратило ми се злато јер је боље, много боље сањати и јављати говна да би се нашло злато него ли јавкати злато да би се нашла говна

Може то питање, може може, и андрићевски да се постави као – *шта сањам и шта ми се догађа*

А све што се сања и што се догађа, сања и догађа се од злата до говна, и од говна до злата са врло сумњивим међустањима: да ли их уопште има, да ли их признати или их све згурати у говна или злато,

онако како у пешчанику све је збијено у два одвојена а спојна суда између којих има само пресипања и добијања изгубљеног времена

Санкање и јавкање, пророчанство и испуњење, писање и читање, пешчаник и песак, суд и судбина

Да ли се читањем вади или чупа све оно што се писањем ставља или сади

Прича о злату и говнима, поучна је и тачна прича, од злата се може само ка говнима (у злату се не може златити већ само говнати), од гована само ка злату

Уз једну тешкоћу система; сан не зна за време (сан је ван-времен), јава га зна, и те како добро па се на јави може из гована у говна, и из говњавих гована у говна говњава

Постоје и степенице сна, и степенице јаве, сан сна и јава јаве а те степенице немају краја и не воде нигде, кружне су па разводне и воду али говна само заговнају

И писање је покушај претварања гована у злато, зашто у зато

Да ли читање, туђе и своје, да ли оно мора нужно да заврши у говнима

Да ли је могуће заустављање у злату, вечност злата (у племенитост злата се верује) али, као што знамо, и сан и јава у њ сумња

Нема злата без зла, нема гов-на без гов-ног, хранљивог, нечег што у себи садржи покрет ка злу злата, ка лепоти зла, ка савршенству зла које, зато што ипак није савршенство, мора да се још једном распе и врати злату зла

Зло злата и злато зла, два су зла и два злата, пешчаник дводелни од којих сваки је део јачи

Тумачи, где сте тумачи

Присећам се, а ништа друго и не радим до што се присећам, јер сада се ништа и не дешава до што се дешено раздешава, присећам се девојачких везова, девојака сеоских које као и ја, учењак кому је књига заувек пала у говна, сећам се девојака сеоских које и саме чувале су говеда и чекале удају, да једна усрана говеда земене другим златним, чекале удају и везле (спремајући спрему), као што сам ја читао читанку, оне су везле, везле јастучнице, најчешће њих, јер за спавање су се спремале и за проречено буђење, везле цветне мотиве, мотиве голубана који се додирују кљунићима а некада и све то није било довољно већ би преводиле цртеж у речи па би испод њега извезле и поруку; оне које једва да су знале писати и које за свако слово припитивале су знајше, извезле би поруку од којих једна и врло честа сада нам овде треба: СПАВАЈ СЛАТКО ЗЛАТО МОЈЕ, из чега баш није би-

вало јасно да ли злато треба да спава слатко, или је само злато слатко,
или и једно и друго, што је и највероватније, а читава та запетљаница
ја смисла настајала је што ове везиље нису за запету знале

Злато се не једе, али оно мора бити слатко

Било би, да у њему, у срцу срца његова не лежи говно

Шта злато значи, то ће тумачи

Треска се овуда неким увидићима нашега српско-жетелачкога језика али када видим шта други имају

Енглези, они, они *good* и *gold* – а далек им није ни *God*, Бог, злато и добро, све саме сличне речи, Богом дане као златне за добру поезију

Код нас, у жетелачко-српском, имамо сродство зла и злата

Свако, очито и ушито, има своје увиде, свој стил, своју судбину. Ако код нас нема злата без зла а у њих нема злата без Бога и добра, погодити није тешко на чијој је страни предност а на чијој задњост

Мислим да су алхемичари животе траћили на изналажење формуле да се злато добије, од олова, од овова или онова, а сигурно нико није покушао да злато добије од онога што му је најдаље, или најближе, зависи одакле се гледа, погађа се из чега, од гована и једино од гована

Како да разумем пад своје прве читанке у ба-легу, прве читанке а потоње писанке

Можда тако да читанак и писанак су пешчаник, још један пешчаник, који злато пресица у говно а говно у злато, оно што значи говно у оно што злато значи, никако као могућност да прећи ћу на једну страну и ту остати, да ћу писањем говна сејати а читањем злато жети, већ да ћу прелазити памтећи да долазим из говна и да ћу се тамо вратити а заборављајући злато у које ћу исто тако само другачије

Не разумем ни сам баш најбоље то што сад мислим, чему ли се надам, али ништа зато, ништа злато, ништа говна, ништа значи

Њичево, њичево, молчаније, псссс

То ће тумачи

ИСТРАЖНИ ПОСТУПАК (66)

Кишови снегови

Има ту, дакако, има ћорава посла, и те како и колико, има обостраног промашаја, и промашености и непогођености има, и оног који шаље и оног који при-ма, и писца и читца, тако да посао ружења књишке ру-же јесте залудан и зато се чини разложним да књиге треба или примати или одбацити, џепати их може не имати много смисла, могло би се тако да се тиме сваки просуђивачки посао не чини бесмисленим, да књиге не прете да нас затрпају и да се од средстванцета не прет-варуцкају у циљић

Искрен да будем, не могу, не успевам да читам ни своје писаније, што би требало очекивати као могуће и у чем већина писача и живи и ужива, јер би се мо-гло помислити да је овде на делу логика истискивања и заузимања места које припада другима, па могу, могу и своје реченице да разорим, и чиним то свакодневно, могу да се приповратим игри о којој сам негде писка-рао, па устврдио како реченице не треба исхитрено објављивати већ писати па брисати (велики прасак и велики стисак) или излазити можда само с остацима остатака, ни сам не знам, зато што тек пишем, што још нисам написао се како сам хтео, што никада нећу како хоћу, што само пишем се како се пишем, још нисам ни обрисао све што морам, што и сам грешим начином истим који осуђујем будушчи да видим *трун у оку брата својега* а брвно у оку својему само не свиђа ми се

Ради ту своје страх да се ни књижевност не мо-же бесконачно ширити, да је све мања и мања, па онда се нуди примена Архимедовог закона да **свака књига потопљена у књижевност истисне онолико књижевнос-ти колико је књига тешка**; понеко, само понеко пусти књигу своју да сама истискује, а понеко, бива тако, на-вали се на њу свом тежином и снагом да јој припомогне, што може бити, зашто не признати, посао и нечист и не-захвалан, али и не мора само такав бити, па може у тој игри бити и других чигри о којима се више брише него ли што се пише више

Читати своје писаније и у том живети и уживати, уживати своје а умирати туђе (или о-живљавати своје а у-мировати туђе, где о-жив и у-мир казује како живот је около а смрт унутра) још један је залудан посао, мада није непознат, јер немали број писача показује злурадост над туђим лошим или само рањивим књигама, над лошим књигама злурадост а над оним другим – добруздост, бива тако, бива бива тако тако

Читамо негде с почетка Кишова *Пешчаника*, читамо овако: *Снег се таложи на оквирима прозора, стварајући мало таласасто брдо завејано снегом.*

Само превид и ништа више, превид да је и брдо од снега и да је завејано снегом, превид али таква је, чини се, превидно таква и превидна скоро и читава књига (раније било написано *цела*, а онда замењено са *читава*, јер није исто цело и читаво; књига је читава или није читава, нека је и писава и читава, нека само писава, нека је *цела* а нека само делимично читава). Цела књига није баш читава што ће рећи да је убитачно и убинетачно досадна. Поразмотри ли се, дакле, ово сликавање снега које се, сликавање, дешава на првим страницама *Пешчаника*, поразмотри ли се, наћи ће се пуно баналности, недоследности, противречности, а све и да тих стварчица нема, досада би овуда вејала као што на тим првим странама књиге без прекида веје и веје снег јер није ту досадна само кривудава и нетачна слика него и прилика у њој, није само оно што снег завејава већ и завејани брег. Тако да нужно и *досада се таложи на оквирима књиге, стварајући мало таласасто брдо завејано досадом*

Претензије на тачност и тананост описа тужно се ломе о његове противречности и нетачности, само што све то врашки заиста није важно, као што онда ни читава та књига важна није, па ни ово бављење или забављење њоме, и тиме се затвара и круг и руг. Дакле, одавде, изнутра а кроз прозор, гледа се напоље, у двориште, док (не превиђајмо то ни за живу главу јер може да сруши нам се читава грађевина на ту живу још главу након које она никако не може остати жива), гледа се

на мећаву која престаје и отпочиње изнова, на ветар који носи снег и све поравнава да би онда описивало се то двориште овако, овако и никако другачије: *Тај простор варљивих контура прекривен је такође снегом, а таласаста површина, нестална и она, ишарана је траговима ногу, можда од синоћ, можда од данас, можда од пре неколико сати.*

Можда од синоћ, можда од данас, можда од пре неколико сати.

Стотину пута, можда више стотина или тисућа пута у пешчанику ће се поновити такво нагађање

То се иначе зове **поступак који је главни јунак дела, по формалистима, а поред формалиста постоје и садржајисти, држнедајисти, пустисти и други другисти**

И тај поступак, будући да поступак и није већ главна поступчина илити јуначина дела, понавља се небројено пута тако да само неколико редака даље од већ наведеног или тачније – нахереног местанцета читамо и овакво месташце: *И колико дуго већ стоји тако крај прозора, огрнут ћебетом? Можда цео дан, можда сат, можда два, можда само десетак минута*

Тако, да се зна како се не зна. И тако још много пута, и много пута много пута, чак и на само овим неколиким страницама којима ћемо се скоро једино и бавити јере нисмо толико на страни да са свих 349 оваквих страних нам страница застрањујемо

Добро, идемо даље. Преко дворишта а ка кући прилазе саонице с једном путницом која је, после онога чијим оком се све ово гледа и види како изгледа (и зна се да не зна се али се не ћути), главна јунакиња описа, и кочијашем без кога опис може али не могу саонице, као и без коња који се такође описују. Да прочитамо заједно опис путнице: *И она има на глави шубару или крзнену капу, уколико то није коса са високом пунђом на коју се нахватао снег.*

Од тачности и тананости описа боли оно што покрива шубара или крзнена капа (*уколико то није коса са високом пунђом на коју се нахватао снег*) а то је,

погађа се лако – глава, ако не боли и сама пунђа, јер бива да децу и осетљиве и коса може болети (видети код Павића мотив косе која боли). Снег веје, међава не престаје, ветар носи снег а трагови стопа, још увек су ту, као да их није морало завејати то што тако упорно веје. Грешни се, грешни, та ноћ је у току, *ноћ у којој су све краве црне*. Трагови су можда од синоћ, добро, још је ноћ и није тешко погодити где да тражимо то *синоћ*. Али да видимо како се нагађа даље: *можда од данас*, и то нас већ потпуно збуњује будући да нема никаквог *данас* јер ако се односи на претходни дан, то је већ јуче, а наредни није још наступио будући да тече снежна ноћ тако да то *данас* у том тренутку може бити само сутра или бар малко сутра. Свезнајући приповедач преображава се у незнајућег приповедача, у нагађача који с великом вероватноћом мора да грешни

И поред толиког нагађања, погађања нема. Није узалуд речено, *Ко разгађа у нас не погађа*. Је ли то заиста важно. Дакако да није, само што у овој књизи тешко да има много чега важног, а ту је већ једино важно како и зашто бива да једна неважна књига много важи иако мало важе када се добро изваже

Није заиста важно али слика не сличи, што опет није важно, али се и не допада, што је већ важније иако не и много важније. Не мора да чита ко не мора да чита. Или се бар тако чини, а тако можда није јер ако су сва књижевна гласила ову књигу разгласила, ствар је части бити упућен, бити међу онима који су прочитали прописано, који макар и касно сазнају за рани јадац

Писац Отровника потиче из краја чије житеље земљаци из топлијих предела поспрдно зову стојсерима, и то ће већ читаоцу морати да се објасни јер демократическа већина читатељска има право на објашњење па чак донекле и да одреди како да се писач влада, јер, не боримо ли се за демократију а то је оно када једанаест будала надгласа десет филозофа

Стојсери су житељи брда и планина на којима снег бива тако велики да они не могу чучнути да би обавили извесну глаголску радњу већ то морају чинити стојећи. Отуда стојсери. Јасно и јако. Без двојбе и увијања – можда чућећи, можда стојећи, можда лежећи. Зна се како, стојсерски и једино тако

Зашто и причамо ову назовипричицу о стојсерима

Зато да бисмо читатељству ставили *на знање* (диван израз,

срећан сам што немам то место тако да не може ништа да ми се стави на њ) како о снегу и играма са снегом знамо све, и како снег веје, и како пећ греје, и прозори како леде, јер је то представа коју је стојсер-тровац гледао и нагледао се за дугих и снежних зима када је назебао за читав читаћи и писаћи живот, све и да снега више не бива, а и бива заиста све мање. Зато нимало случајно пада ми на памет стара лепа причица Бранкишина *Башта сљезове боје* где се распреда и о боји вука и када Бранков дјед Раде учитељици која паметује о тому које је боје вук, подвикне овако некако: *А је ли ти, шишкавице, оваква и онаква, ти ми боље од мене знаш какав је вук, а! Није зелен? Пази ти ње! Ја се с вуцима родио и одрастао, читавог вијека с њима муку мучим, а она ти ту...*

Тешко да ми неко може испричати како веје снег јер сам и ја помало овде у улози дједа Рада који се са снеговима носио у доброме делу свога злог живота

Свим овим долазимо до једнога важнога теоретическога питања које је поставио још Платон, питања да ли, како и колико писац зна оно што пише јер, пример је Платонов, ако описује кревет, да ли он кревет може познавати боље од оног ко га прави или бар равно њему, а по свој прилици, не може боље а може и може горе

А ја нашао баш Платона да њиме нападам и браним се

И Платон нашао баш кревет да њиме осуђује песништво

Ако песник не може знати о кревету Бог зна што (а Платон признаје само оно што зна Бог), о креветовању богома може и ту смо сви мајстори, а питање је само ко је већи, онај што га прави или онај што га разваљује, било да мирно сам спава, било да с немирном спавачицом некојом кревели се

Није ту важно много тога, није и није важна толико пута понављана трострукост којом се свезнајући приповедач замењује нагађачем (*Функција нагађања у прози Данила Киша* – докторска протеза која браниће се на славистичкој катедри у Бордоу, протеза која покушаће да замени ампутиране делове Кишова текста), па јунакиња која се по овако силном снегу санка, има на глави шубару или крзнену капу, уколико то није *коса са високом пунђом на коју се нахватао снег*. Нас-

трану несрећан израз – *коса са високом пунђом* који баш и није много ни сликовит, ни тачан, који је, најблаже речено, несрећан и вероватно пати што нема никог да га скрати. Ако нам досадио је свезнајући приповедач, ако ничим другим, онда тиме што однекуд све зна (јер после свезнања ужелимо се незнања и ту је Киш на правом путу), а знамо да не може знати, сигурно је да га не може наследити или заменити ни овакав нагађач, ни када озбиљно нагађа, ни када се с нагађањем само измотава, поготову што ни тај поступак није нов новцат већ стар старцат будући да су га жестоко користили наши гусларски десетерцаши који ни сами, поетских учинака ради, нису увек пристајали да буду свезнајући већ су на свој наивни начин и нагађали и натуцали, да приче буде више, и дубље

А можда и није све црно како се црnome тровцу чини, можда само се црни оно што се плави, можда је стварно плаво, можда се црни у глави

Можда не зна како ствари стоје, можда само насумице збори, можда не зна шта чини него чини што зна

Ко говори, не зна; ко зна, не говори

Киш, усталом, много тога поправи а много и поквари при другом налету ветра (с ветровима наши писатници, очито, немају среће па би тај мотив требало избегавати, немају среће јер о ветровима никако не могу знати онолико колико знавају здувачи или ветрењаци) односно причакања по истом, па ево наше пунђе како се још једном а само који редак даље од већ нахерених, ево наше пунђе како се још једном допунђава, и сада много боље. Слушамо, нисмо друго до уво

Сад већ види жену, ону од малопре. Са главе је стресла снег и он јасно разазнаје њену бујну коврцаву косу, скупљену у високу пунђу, на коју слећу кристалне пахуљице.

Коју страну раније, присуствовали смо тананом сликању и разликовању снежних појава (*ветар у налетима засипа прозор пахуљама и оштрим, кристалним снегом, наизменце*) из чега видимо да пахуље и нису

кристалне, та још се нису скристалисале већ је кристалан само оштар снег, а коју страницу даље и пахуљице су кристалне, што не би биле кад су већ и нужно *per definitionem* кристалне само се некада виде кристално јасно а некада јок

Ускоро бисмо, када бисмо читали редом, могли да наведемо како – *испод бунде и дуге хаљине која јој допире до чланака, извирује нестварно мала нога у шиљатим ципелама* – не у ципели него у ципелама а једна нога, али шта ће нам то, када можемо да се позабављамо претходним наводом у коме је писац самога себе исправио, од три могућности, а држећи нас у неизвесности, у големој, привео нас извесности, једној јединој, јер ко неће трчати за одговором на такво питање и прескакати понешто да би се одговора пре времена докопао (шубара, крзнена капа или пунђа) тако да више нема зебње иако јака има мраза изописиваног и споља и изнутра, нема зебње јер је јунак крај прозора огрнут ћебетом а ми топлом књигом у којој опис снега дуго веје и греје читатеље

Жена је *од малопре*, то се зове уклањање могуће забуне. Одлично. Пошто је са главе стресла снег – он јасно разазнаје њену бујну коврцаву косу, скупљену у високу пунђу. Исправка, јоште каква исправка оног од малопре овде нас је задесила. Малопре смо имали *косу са високом пунђом*, као да их је двоје (коса + пунђа), док се сада ствар расправља и исправља јер сада имамо нешто тачније и сликовитије (Платон и косачи би привидно одахнули), косу скупљену у високу пунђу тако да више немамо косу + пунђу него косу укошену у пунђу што је велики књижевни и описни напредак у смислу платоновске тачности, а питања поетичности и прозаичности овде не покрећемо. Али ако је сада поправио одређење пунђе, писач запада у други грех или грешку, сада је то *бујна коврцава коса*, и о чуда, *скупљена у високу пунђу*

Расправљајмо о пунђи, иследимо темељно ту стварку, распустимо ту пунђу, распунђајмо то питање

Каква је коса *скупљена у високу пунђу*

Бујна и коврцава

А шта је и каква је пунђа уопће

Женска фризурица којом се коса скуппи, стегне и затегне, обично на темену (*ако би се око женске главе описао квадрат, дијагонала тога квадрата која полази из браде излазила би у средиште пунђе*, Британика), тако да се њена коврџавост, ако постоји, изгуби затезањем а и бујност, ако постоји, учини скоро невидљивом и при видљивости бољој од описиване. Пунђа се носи из два разлога, носи се зато што се носи, и зато што лепо отвара и затеже лиице женско, а други или трећи је тај што тада очима и лицу коса не смета па женска страна може несметано да авета што погодно је нарочито за женскиње које пуно времена проводи нагнуто над столом, мада ту помажу и шнале, гумице, гужве или мушки прсти тако да мамица после тог посла може да пева – *ко ти косе помрсио Јело*

Ипак, све су ово само нагађања, питање зашто жене уопће носе пунђу тражило би некакав вишестрани и вишестраначки (интердисциплинарни и трансконтинентални конгрес пунђолога) приступ читавом питању и овде би одвукло предалеко

Уосталом, не морамо да улазимо у одвећ сложено женско питање; ех, носе оне и реп, и то на глави, казујући тиме чему им служи справа звана глава и колико, али не љутимо женке, без њих би свет био, шта кажем, без њих свет ни био не би, пссст, молчаније, молчаније (иако нисмо у власти наслова – *Забелешке лудака већ у Истражном поступку*)

Уосталом, проширимо ли мало насловну метафору – пешчаник, и женско телесо је један пешчаник у којеному се песак или штошта друго пресица из главе у гузу и из гузе у главу али знатно дуже, због чега овај мерач баш тачан и није иако по њему би требало *знати који је час у свемиру, дан или поноћ, шта ли је*. Та не носе оне залуду на глави реп, казујући тиме да у глави немају ничег јер је довољно што имају главу, но ако главном том главом ништа или бар много не знају, знају баш том двојном гузом, а онај који ово пише воли више то знање гологузо него ли оно умотано и главно. Но о укусима се не *расправља*, поготову када се одлута од

теме а овде је тема – теме женско и на њему пунђа

Враћамо се посматрачу врта иза врата

Да ли је онај он иза врата, прозора, чега ли, да ли је могао видети *бујну коврцаву косу скупљену у високу пунђу*, косу за коју је до малочас или само који ре-дак раније, нимало као свезнајући приповедач већ као слепи нагађач тврдио да је можда шубара, можда крз-нена капа (као да шубара није крзнена капа, као да то није приповедачка индукција, од појединачнога к опш-тем, а од општег к Богу, а све преко пунђе) и тек на тре-ћем и последњем месту, можда ништа друго до природ-но крзно женско и женствено, само вешто на једно ме-сто смештено – пунђа. Писац нас је довео до истине али дугим и обилазним путем, да стојсер и ини који разуме-ју се пуно у вукове и међеде а у пунђе врло мало, да они не двоуме се више и ниже

Поставимо ли ствари платоновски, морамо за-кључити да и писач нужно много мање зна о пунђи од једне фризерке веште зверке као што о крзним капа-ма зна исто тако много мање од доброга крзнара. Пла-тон се ту не би зачудио, а и не чудим се што не би. Уос-талом, тај Платон се није много разумевао у уметност већ је ту етност покушао да одбаци и остави само ум, што баш и није испало много умно, али, оставимо се Платона и вратимо се нашој нерасправљеној а бујној и коврцавој пунђи

Све би то дакако могло и у нашем судбинском и сербинском десетерцу да се каже и како ваља поређа, па ако се ишта изостави и игде остане рупа, перо да ми се ишчупа свако, да никада више не полетим него да по-тонем лако, с пунђом скупа

*Шта се црни на жениној глави
Да л шубара, да л крзнена капа
Да ли само једна женска пунђа
На коју је нападао снега
Нит шубара, нит крзнена капа
Него коса бујна коврцава
У високу завезана пунђу
На којуно слећу пахуљице
Какве друге него ли кристалне*

све би то могло и тако па ми после ових десетераца, у привременом гусларском вознесенију, па постају ми сумњиве све формалне новотарије, сви поступци и преступци, сумња да ли смо измислили ишта ново или смо без разлога бежали својој судбини која, зна се, увек или пристигне или причека, па још једном учини се да десетерац може да пренесе све што ми имамо и да сами себе лажемо када смишљамо то што нас смачкава. Десетерац је још увек *мера нашега језика*, и још више – мера нашега мишљења, још увек је негде тамо у даљини прикривен а то што га се ми ослобађамо, што хоћемо друго и другачије, то је истодобно доказ колико га се нисмо ослободили, колико смо ми само он а он ми и ништа друго, колико смо у дестерцу поузданији и тачнији него ли у тананому описанијству, као што смо и у рачуну на десет својих прстију лакши и бржи него ли на дирљивим диркама рачунарским

Знам и одговор другачијемислилаца, одговор да у поезији, па и у прози која тежи поезији, да ту и туда није довољно пренети пуке чињенице већ је и начин како су оне казане такође део (начин или поступак, то је оно – можда и можда и можда), и то битан део поручице и значењета. Ех, било би тако да је тако, али ову пунђу како год окренете, нећете добити ништа друго до пунђу, ма колико се допунђавали. Не видим, чему толико ломити врат око те пунђе, не може се од ње бог зна шта испунђати. Друга је ствар када се она, пунђа, распустити, па *падне коса до ниже појаса*, још *бујна и коврџава*. Ех, има се ту шта покосити, нарочито ниже појаса

Шта вам још пада на памет поводом косе бујне и коврџаве

Sturm und Drung

Шта вам пада с памети поводом *Sturm und Drung-a*

Коса бујна и коврџава

Да ли је онај иза врата могао све ово видети и знати

Није већ се овде враћа кроз прозор онај кроз врата избачени свезнајући приповедач. Он зна да је

коса *бујна и коврцава*, та неће ваљда *ћелаву певачицу* да описује па да га Јонеско псује, он зна то па иако описује са гледишта човека покрај прозора, ту долази до мешања гледишта и знања. Видео је он ту косу и раније негде, или касније бар, па сада је само писатељски помешао времена и места и методе, зна приповедач *можда* и како та коса мирише само неће да каже (и *shampoo* који користи али неће да га оглашава), а и зашто би, понешто може и да се подразумева, како другаче може мирисати коса која је *бујна и коврцава*, како до заносно па зашто бисмо ми падали у такве заносе, нека пада ко је занесен и ко од тога нешто има, ко ће на тој косици моћи мало придремати и њеним се мирисом или миром мало опијати, а ми, приматељи, од тога немамо ништа до празна описа, да је коса *бујна и коврцава* што помало вуче ка кичу са сличица из посластичарница али и са стрипова где она само таква може бити (а овуда само таква не може зато што туда само таква може), вуче али не мора да одвуче јер се не да онај ко се нема, не да се лако онај ко се нема никако па га уз тај немеж вата дремеж

Може ли, дакле, коса која је везана у пунђу, изгледати *бујна и коврцава*. Све и да је видљивост добра, што овде није ведри случај већ мрачна нужда, како већ мора бити при вејавици белој и ноћи црној

Овде бисмо морали призвати платоновске вештаке, коџаче дакако, који би ствари вероватно поставили мало другачије: пунђа може бити велика и тек посредством њене величине коса се одредити као *бујна и коврцава*, или пак да се пунђа распунђа, никако док је тамо и тако смотана и затегнута тако да се коврце не могу видети него се приповедач мора натерати да из нагађача приповрати се и праметне у староставног и одбаченог свезнајућег а грешнога приповедача који попу каже поп, бобу боб, а стојсеру стојсер, а не – можда поп, можда боб, можда Бог. Стојсер остаје изван свакога можда, само и једино стојсер

Али када се пунђа распунђа, она више и није пунђа, већ опет поменута *коса до ниже појаса*

Ипак, ту је спасоносни тренутак распуштања

пунђе када се гледачу свијет око главе врти, тренутак којим се нећемо бавити да ова прича не би залутала као црвенгаћа и да не би је вук одвукао и пофукао

На нашу пунђу, нашу јер сада сви имамо пунђу,
слећу кристалне пахуљице

Какве су пахуљице

Оне су кристалне, и о томе сада нема никакве двојбе јер има свакаквих пахуљица па читаоца не треба оставити у сумњи да он можда има посла с некаквим свакаквим. Јок бре, с кристалним само. А тамо где веју кристалне пахуљице, тамо веје и кристална прозаија, и поезија, и опет кристална

Зашто су пахуљице кристалне

Зато што оне треба да кристално јасном учине и једну слику, зато што кич кристала и баналности мора да украси једну снежну краљицу која се управо уклизава, на санкама, у једно двориште и једно сећање и један опис иза којег стоји описац у звању нагађача, што је ново, никако у стању свезнајућег приповедача, што је старо и изумрело већ одавно

Да ли је писач могао своју слику кристалних пахуљица учинити још јачом

Да, да их је назвао белим кристалним пахуљицама јер се дешавало да пада црни снег, жути снег, а нису искључени ни снегови других боја, ма колико ретки били, па зашто је то пропустио да каже, остаје на истраживачима да истраже а читачима да се боје да боју пахуља и хуља неће знати

Кишова проза штедро захвата из онога што се зове новим, поступак је ту значајнији од свега другог скупа, но ако поступак потпуно заклони оно са чим се поступа, као право правду, опасност је велика да се на крају свега нађе ништа, лоше једно ништа, јер је поступак најбољи када се и не примећује, а ако се пак претерано примећује, понављање га троши, и то с унатражним дејством, с убијањем и првонасталог. Заоштрено је то рекао Нервал и ту мисао наводи, колико се сећам и Јеремић у својој књизи *Нарцис без лица*, приписујући

је неком другом власнику, да први који је жену упоредио с ружом јесте песник, други је глупан

И највећи део оног чиме нас Киш замара на 349 својих страна, све то као већ виђено може да се баци јер можда допада се мазохистима (а поред мазохиста постоје и богтемазохисти) али мени који сам садист (поред садиста постоје и предисти и последисти), мени баш нимало

Није Киш био први који је тако и то писао, знам шта је писао хтео да каже, и не занима ме па када наиђем на места каква су пописи намештаја, *списак грађанских лица која би изразила своје саучешће телеграмом*, обавезно их прескачем, иако ћу га овде, баш тај списак навести да заједно и још једном у њем уживамо јер у друштву, нарочито извесном, многе ствари боље прођу. Узред буди речено, израз – *грађанска лица* је више него дирљив а ако је поспрдан, требало је бити изричитије поспрдан, за оне који слабије чују: *Његове сестре из Керкабарабаша, Сент Адорјана, Сигета и Честрега, његов брат из Трста, породице Драшкових, Вујових и Драгићевих са Цетиња, доктор Виктор Бугаљ, такође са Цетиња, породице Шидак, Гавански, Хорват, Шварц, Бауман, Попов, Ронаи, Берез, Гутман, Костић, Бетермењи, Иванков, Мирковић, Клајн, Константинов, Васиљевић, Кесић, Протић, Крон из Новог Сада, породице Краус из Сомбора, Циглер из Суботице...*

И ту, наравно, није крај, навод смо прекинули зато што ништа у Отровнику нема да ради наводна целина а шта ради по меденом *Пешчанику*, питање је на које овде одговор не треба тражити, не бар никакав други осим да не ради ништа или да ради ништа, па између два ништа може да се бира веће или мање, а које је веће а које мање, то не зна и онај ко зна и онај ко не зна

Ту је и службени попис имовине преминулог, ту је попис докумената и много тога другог што смо и гледали и слушали, јер то је поступак иако тако може да се поступи само једном и никад више, па тако некако све мање, а бојимо се да је Киш поступио баш то више и само више

Упореди ли се с овим поступком попис ствари после фра-Петрове смрти из *Проклете авлије* где је такав један списак дат само у пукој назнаци и треба да ослика празнину која настаје после фра-Петрове смрти, када се његов алат на чију су куповину расипани самостански новци, сада ником потребан, пописује и баца на гомилу, све то је у више него јакој приповедној функцији јер скромним средствима постиже много, па ипак, може се просто сажаљевати поменути Андрић што тај попис није доставио нам исцрпно, из разлога повише а који се овде могу пописати; нека се попишу разлози када се није пописао попис

1. колико би му само авлија била шира и дужа тако да не би остала ни прича ни роман, па да грешни дијаци добијају једанице што не умеју жанровски да је одреде (па када кажу да је роман, свезнајући наставник каже да је приповетка; када кажу да је приповетка, нагађајући наставник каже да је можда роман), нити могу да на њој, авлији тој тескобној, малога фудбала поиграју

2. да је попис потпун, сваки би опис отишао у други план па би можда, с обзиром на вељикоје Андричево влијаније на наше књижевство, и сама реч *писац* била потиснута речју *пописац*

3. како бисмо само поред једнога драматичнога и исцрпнога списка клешта лако заборавили на досаднога Карађоза и Џем-султана који не би могли да издрже утакмицу по авлији

Овај списак разлога није потпун, па даје се овде само у знаци, али на њему ради велики број истраживача у Институту за књиговодство и отпис (бивши Институт за књижевност и уметност) па, *једног дана један мачак*

Можемо и да се присетимо пописа у *Проклеtoj авлији*, иако он није попис него јад од пописа јер му је писац посветио једва неколико реченица, и то из два маха, на почетку и на крају приповести тако да тај јад од пописа скоро да има улогу оквира који једва да се види. Да се ја питам, тај би оквир био бар стотину пута већи и надмашио би димензије слике, али не питам се, одго-

варам непитан. Код Андрића и Ивића то овако изгледа

– пиши даље, – чује се опори глас старог фра-тра, – пиши: Једна клијешта велика, крешевска. Једна.

И све тако редом, алатка по алатка, а на крају сваке реченице записани предмет тупо јекне, бачен на гомилу грубо испретураног алата који лежи на малом храстовом стругу покојног фра-Петра

Уместо да направи исцрпан списак, приповедач у каже – *И све тако редом, алатка по алатка* - као да на другој страни приче, као да тамо тј. овамо, као да овамо читалац по читалац не вене и не опада што му прикраћен је списак и што га је писач стискао и спискао на цигло две-три убоге реченице, као да се од цигло две-три нацигуљане цигле може направити приповетка

Истина је, можда није препадетно да упоређујемо *Проклету авлију* и проклети *Пешчаник*, можда није препадетно да нам се наук и читање зауставе на Андрићу, писцу кога смо у школи жвакали, али изгледа да ће проћи још пуно времена док и ту школу не изучимо, да треба подобро да се намучимо да будемо кротки и кратки а не ваљаст и дугуљаст

А снег, снег код Андрића и Киша, каква је то само тема, да се човек разболи и да одмах докторира, да читавога живота не ради друго до да разболева друге да би упражњавао докторску празнину на њима, и да слуша како *тјело стење под силом душевном*

Овде ће само назначити се оно што требало би надуго и нашироко, све до пописа пахуља *по врстама њиховијем*, па до платонске идеје пахуље у коју се стално завлачи и хуља, а код Платона нема идеја прљавог и злог па западамо у оно што у филозофствовању зове се *тешкоћом*; пахуља има идеју, идеје нема хуља већ је она само отпад и пад из идеје, па никако не знамо како одавде да изађемо а да нас не прогони слика прелепе пахуље у коју када се позавири или сасвим уђе, види се лепо како унутра седи хуља

И код једнога и код другога писца снег је вели-

ки

(Не каже, се, истина, колико сантиметара је висок или дубок снег, колико сантиметара је половина снега а колико снег цео, не каже се као код ратјебиобољца где се именује само једна половина а друга тек – прети да улети. Не каже се колико је висок, колико дубок снег (висок је мушки примерак снега, дубок је женски), не каже се о каквом се примерку ради, то ће тек Павић, не каже колико сантиметара дугачком-високом-дубоком, то ће Булатовић, не каже се који је примерак и мерак-турцизам-сабљаш јачи, то ће тумачи)

И код једнога и код другога писца снег је велики. Једноставно, неће они да се бакћу с малим снеговима којимано се могу пописати и пахуље, више воле да пописују силне снегове него нејаке пахуље, и да пописују и описују. Заправо, како ко: Киш описује и снег и пахуље, Андрић само снег

Зима је, снег замео све до кућних врата и свему одузео стварни облик, а дао једну боју и један вид. Под том белином ишчезло је и мало гробље на ком само највиши крстови врхом вире из дубоког снега. Једино ту се виде трагови уске стазе кроз целац снег; стаза је пропрћена јуче за време фра-Петровог погребa

Ех, личи ми ово Андрићево причање, личи на причање мало српско простонародно. Или великоруско: *Жил да бил старик. У јево била три сина. Старшиј бил умниј, средњиј и так и сјак, а младшиј савсјем дурак.* И код Андрића иде овако некако, једва мало сложеније. У првој реченици снежи се снег, у другој се гробави гробље под снегом, у трећој је фра-Петар већ сахрањен. Колико ту само има пропуштеног и колико пропуста. Помиње се само снег, пахуљице нигде, као да може бити снега без пахуљица. Пре може обрнуто, пахуљица без снега него што обрнуто може, снега без пахуљица

И даље, где је и када и како то било пахуљица сем кристалних. Не, нема и нема краја причи, ако хоће писав човек да читав буде, причи краја нема, као што нема краја хваљењу царева новог одела. А одела новог царевог што се тиче, у тој причи најлепше је што нико и не помишља да је цар направио шалу или тачније спрдњу са својим поданицима, нико не мисли да цар мо-

же бити наг већ да лоше се види, само тако

Причи нема краја, јер колико ту само притока прича притиче у припомоћ, и приточица, и приточицица (приточицица је приточица притоке а приточицицица приточицицица исто је што и причине причиче причичица која може бесконачно да се цицицица јер одакле теку речи, речиче, речичице и речичицице, онамо се враћају да опет теку, и речи, и речиче и речичицице), па када дође по своје ток свести, па ток несвесног, па пучина као стока грдна, 1001 ноћ је мало, па добро је што прича икада пусти да се изађе, што цар уместо да мане сабљом и одсече главу приповедачу, и да причу тако прекрати, што цар ту побегне главом без обзира остављајући на милост и немилост приповеднику и царицу и царевиницу

Како је пожурио да свога јунака смести у гроб, добро је што му прича потрајала је и стотинак речи а не стотинак страна. А да је он био Надрић а не Андрић, е тада би друге птице певале о проклетој авлији, тада би уместо стотинак страница застрашило овде добрих десет стотина, да је био Надрић али није и није

Размотримо ипак списак људи који би своје саучешће изразили телеграмима и покушајмо у њему пронаћи сврху, информативност, прозни односно поетски учинак, покушајмо то барем у мери колико такво нешто нама отвара се јер увек опстаје могућност да много тога ту не види онај који лоше гледа, да око не ваља а не околина

Пре свега признајмо или знајмо само да овакови спискови могу и те како бити садржајни или информативни. Негде је једном један песник, а разлог неки свој имамо да га не поменемо именцем и презименцем већ да он остане непоменик, један је песник сачинио песму од самих топонима насловивши је са *Сва наша имена нама личе*. Низа се не сећам али сећам се неких таквих имена јер их имамо свуда и на претек

Код Мојковца постоје села која се зову Жари и Пали, недалеко од њих планина звајема Јадовник, и сама та имена јесу поезија, друга многа јесу бар проза, а

има и оних критических, па признајемо да списак имена или ствари, ако је погођен или ако одговара нечем што се хоће или може погодити, да такав списак, привидно списак и ништа друго, да такав списак може направити немали уметнички учинак

Који ово пише није морао превртати *Пешчаник*, није морао читати безбројне програме и остварења да би пронашао у именима и презименима, у топонимима и хидронимима или простонародски речено – у именима гора и вода, да би нашао поезију или прозу, уметност која се сама уметнула, па је довољно да отвори своју личну карту и да прочита место властитог рођења – Бијело Поље, Црна Гора – где бијело и црно, поље и гора, јесу игра која би и без своје стварности била песнички јака, а вишеструко је јака када се зна да није тражена и изналажена него постојећа, да није него

Шта чини Кишов списак, или спискови, осим што досаду производи. (Оваква се места, треба и то овде прикуцати, таква се места могу прескочити, прелетети, знамо и то да постоји штиво које се не мора претабати од прве до последње речи, да постоји и самопоништавање речи, да постоји и збуњивање читаоца, и подбуњивање, изазивање побуне и досаде као нешто што од читаоца се тражи и што би књигу могло да снажи

Тај списак је, чини се само низ чињеница, један стваран или стварнолик списак, какви су спискови пошиљалаца телеграма који се заиста некада читају на нашим сеоским сахранама где они делују мучно и бесмислено, као још једна кап бесмисла над бесмислом гроба и живота који се увек бесмислено окончава. А да је списак стваран или стварнолик, закључујемо то по чињеници да се на списку налазе и породице Кишове родбине са Цетиња, породице које су и постојале и постоје

Списак тај садржи српска, јеврејска, немачка и мађарска презимена, има вероватно и других и њихово шаренило, језичко и народносно не може бог зна шта да каже. Измешаност народа на тлу дешавања ове прозе, то је вероватно најмање што не знамо и што нам би-

ло зашта треба, што нам може нешто рећи

Сува чињеничност списка или спискова као његова неопоетичност или неопрозаичност, и такав покушај ишчитавања његова неће нас предалеко одвести

Сама непотребност списка као његова потребност, бесмисао његов као његов смисао, и то је нешто више него кушано и кусано

Наравно, глупо би било рећи да је Киш толико лош писац (наша би тврдња овде негде могла да се заустави: не толико добар колико је хваљен, и прилично, поприлично досадан) да би се зауставио на само једном поступку (умножавање поступака, поступање и престапање, његова је слабост), да би стао на низању чињеница. Он ће помешати и *faction* и *fiction*, па ће постојати и друга врста спискова, опет нимало краћих и не увек претоварених смислом, ни смисленим бесмислом и скоро увек предугих и доста досадних јер по њима ради своје и бесмислени бесмисао

Треба нам дакако, пример, да бисмо примерили своју тврдњу уз предмет примеравања, а за то ћемо призвати списак припадника *касте рођака смрти* који износи равно једну страницу (од укупно 349 колико роман укупно узноси и низноси) где се уврштавају –

ватрогасци, гробари, службеници погребних предузећа, лекари, болничари, судије, целати, полицајци, тајни агенти, бандити, попови, ходе, рабини, шојхети, месари, циркусанти, шпијуни, укротитељи, аутомобилски асови, перачи прозора, спортисти, пилоти, војници, официри, генерали, железничари, рибари, поморци, гњурци, рудари, бициклисти, аутомобилисти, путници, пешаци, планинари, истраживачи

и да додамо још да смо претргли навод негде око трећине списка а да друге две трећине стрпљиви читац Отровника може да допише или дочита сам, да допише у песку или прочита у *Пешчанику*

Овде нам просто треба кишобран јер ово је читав плусак занимања и разбигра, треба нам кишобран ако хоћемо остати суви. Када је оволики списак, колика ли су тек његова тумачења јер се између сваке две од ових именица може повући по једна права и успоставити један однос, а број тих правих је практично бес-

коначан а тровац коначно бесан. А ако се у игру укључе тројни и још сложенији односи, однеће враг шалу па само за разматавање клупка рођаштва смрти мора се утрошити живот цео. (Не треба се бунити, у дубини, у дубокој, живот се и не бави ничим другим до смрћу, као што ни смрт косата се не прави да се нечим другим бави до животињем, па тако још једном јавка се **пешчаник илилити пресицање из шуљег живог у мртво празно.**) Утрошити живот цео, није се ни чудити, тако је то с дубоким делима, у њима се несрећни читац лако удави а циљ делцета-оделцета и јесте да читаца никада више не пусти напоље, све и ако му се излази, а пожељно је и да му се не излази већ да покорно пати од затвора

Таква тумачења се, дакако, зачињу у Пешчанику, само зачињу а да се она дорде и после нијају, то оставља се дорођивачима, часним сестрама и нечасној браћи, неговатељицама и тумачима а ту се повлачи само једна линија у облику питања танког

Каква се сличност да уочити између носача и гробара?

Сличност акције: преношења земних остатака с једног пребивалишта на друго; хладнокрвност и спретност у руковању дрвеном амбалажом; конопци као испомоћно средство; физика и метафизика у служби свакодневног.

И ни речи више. Прича даље скреће у другом направленију а по нацртаном моделу, или по скројеном оделу, тумачи и следбеници ће повући остале сличности којих ће бити у поприличности. Први томови са различитим сличностима већ се овде-онде појављују а други најављују. Трећи и већи доћи ће касније само зато што се трећи не могу појавити пре других и првих, иако могу већи и дебљи пре мањих и тањих. Дело је ту, сада треба да му се додају делови којино се дописују. Рођаци смрти су и Киш, Борхес, Марадона, а ако се из занимања буде улазило поименице у поједине занимаче, занимацији нашој краја бити неће, колико хоће ли се песак пребројити или пахуљице кристалне

Има и кишолога који уместо таквога истраживања радије уче ову страницу наизуст

Ја радије вежбама склапање и расклапање кишобрана којино ме штити и од кристалних пахуљица и од горе побројаних кишних капи, и побројаних и изостављених

На који се начин овај списак могао скратити без губитака (скратити као при рачунским операцијама)

Вероватно да постоји више начина а један од најсигурнијих јесте задржавање именских наставака а брисање самих имена (будући да многа имена имају исте наставке, уштеда је огромна), тако да остали би само *аци, ари, ачи, али, ани, аши, авци, арци, ачићи*

Други могући је био просто рећи да су на списку сви, или како би то рекао извесни доживотни кандидат за председника српске књижевности (као што његов имењак је и посмртни или доживотни председник језика нам српскога и чекићкога) – Сви, Сви, Сви, све то праћено са три прста јер је и реч трословна. Али није исто рећи да су на списку рођака смрти сви и навести списак од равно једну страницу коме се тек касније додају и остали непоменици, није исто јер главни јунак дела, главни поступак, хоће да се искаже, да преброји и поброји, па казивањем да су СВИ људи рођаци смрти добијамо досадну баналност а једностраничним побројавањем добијамо такву занимацију којом ћемо привремено и на саму смрт заборавити, што циљић књижевнога умећа и јесте, да живот оживи а да смртић омртви

Имаде ли јоште разлога зашто писац није прибегао неком скраћењу него је све то изручио тако како је

Вероватно зато да би ачи (тум-ачи и тумар-ачи) ачили се и тумарали довољно дуго е да би (тровчева реченица овде се претргнула и ни на какав начин није дала наставити, као коњ што предосети нечисту силу и ни за шта на свету неће напред крочити, коњ предосети или предвиди а коњаник никако, тако се и ова реченица, незавршена, није дала ни избрисати захтевајући да таква остане, е да би)

Треба рећи да ни самом тровцу Киш није увек досадан као досад, да има овде-онде места која забрује правом мајсторијом (и целина се мајсторски склапа али чему читав уређај служи и зашто је баш толики, тешко ми је да докучим, и

да сачекам оно што сам оставио подавно и да саставим га с оним што наићи ће по касније што грех може бити тровачев а не невиних жртве) и где се још једном, као у *Часу анатомије* писац показује ми као близак, јер је на послу који и овуда послује се, послу поигравања с књижевним књигама, па када се поставља питање – *Како гласе изјаве које би поводом његове (Е. С.) смрти дале за штампу и радио неке од најславнијих личности*, ређају се изјаве Франца Кафке, Карла Маркса, Сигмунда Фројда и Марсела Пруста које су вероватно измишљене, односно нису ишчупане из њиних силних списа мада Прустове реченице заиста прустовски звуче док су Фројдове и Марксове изразито пародијске

Списак докумената, дослован препис докумената, све са бројевима, потписима и печатима, то је ствар које смо се нагледали, коју што више гледамо, све мање гледати можемо

Присећамо се, присећамо разних уметничких манифеста, разних програма у којим се тврдило и притврдило како се литераризовати може и ред вожње на железници (железнице и њених аката, препун је иначе *Пешчаник*)

И сам је ових редака писаљ, и сам је не једном проводећи безбројне часове по чекаоницама станичним и железничким, и сам се, и пре него што је знао за могућност књижевности реда вожње, и сам је проналазио могућност преображаја тога више него прозаичног не реда вожње у хоћеш-нећеш и какву-такву читанку. Будући да често није био наоружан никаквом књигом, лађао се реда и читао поласке возова, имена места у којима никада није био, и неће, покушавао да из тих имена ишчупа или да посади тамо свој живот, и ако су таква имена обећавала много а давала мало (Сланкамен) или обећавала нису ништа а давала понешто ипак јесу (Уб). И није, није ни ових редака писатник, није никаков творац тога књижевног открића већ је то и сваки путник осуђен на чекање, сваки путник који зна читати, јер изложено слово тражи да буде прочитано као што пиштољ тражи да опали

Однос дужине писма и величине или количине поруке, једно је од најбитнијих питања које се може поставити при оваквим мучењима. Пожељне сразмере се знају, што више са што мање, што више циља са што мање средстава, па ако се какви-такви вредносни судови могу изрицати, а не могу, али изричу се што значи да ипак могу, онда се овај образац да лако применити али се на да променити

Колико и колико вредне поруке смо добили на 349 страна

Овом питању је одговор већ претходио тако да је ово било питање на одговор

Не, нећемо да кажемо да је Кишов поступак без смисла, нећемо толико далеко ићи у неразумевању, али да је то у основи и виђено и знано, што је ствар једна, а друга, премало се добија превеликим средствима јер ако игде, у књижевној и свакој уметности важи начело економичности (мање је више) па се бојим да је писцу требало десетине страница да каже оно што је Андрић рекао у неколико редака, па тог пресипања из шупљег у празно, што се у *Пешчанику* чини и чини, тога је можда превише, или можда и можда само није подношљиво све то оному коме није подношљиво ништа то и ништа све

Све што пада на памет, пропада ту а не застаје, па остаје невелик број могућности, да негде, на једној од страна, овој или оној, да негде та памет није баш превелика. Нама ваља бојати се је да није превелика баш на овој јер писац има голему подршку баш од других удружених памети па овај писац излаже се опасности да недостатак памети покаже и тиме што устаје против толике сабране памети, непаметно верујућ у своју малу

Локов *Оглед о људском разуму*, ако се добро сећам, почиње овако некако: *Ништа на свету Бог није правилније поделио него разум. Нико се не жали да га нема*

Има и једна наша народна пословица, слична овом Локовом умовању, а слична и по томе што се казу-

је кроз једну сличицу: *Да су памети пси, па да се пусте низ поље, свак би за својом потрчао*

Не бих за својом потрчао. Ја је пуштам да иде куда год хоће, низ поље и уз поље а никада не трчим за њом

Ја се хвалим како је немам, а имам и доказ, јак доказ: да је имам, бавио бих се паметнијим нечим и јачим

Али, доста и о том, и то ће тумачи

И тако у деловима и тако у целини

И тако на 349 страна, нешто увећаних слова јер за знамениту књигу потребна су крупна слова, јер су славна слова крупна слова па се морају увећати е да би

Не, хвала, славите и словите, ја то не могу и не могу да читам, неопозиву оставку дајем зато што не подносим овако високе положаје са којих пуца диван поглед али богами и под ногама лед па може драги Бог да дадне да се пропадне

Узгред Буди Речено

Пешчаник је вероватно златна књига коју сам ја само читао из свога зла а не из њена злата

Да је она златна, то ваљда најбоље знају они који тако нешто зналачки и мекано тврде, и треба им веровати. Који ово пише или је сјајем био заслепљен, па онда само у мраку тумарао је, и умарао се, или о књигама не зна ништа, или је само болесник и мрзитељ који болест своју уписује и описује

Оном који ово пише учинило се у једноме трену да не треба исписивати једино знање, да понекада буде корисно, или занимљиво, исписивати и незнање јер и оно може бити поучно, и научно

Нудим на увид своје незнање и неразумевање, е да би се неко или когод научио како не треба читати и како читање не треба писати, е да се више не би ни читало како не треба, нити писало исто тако, е да би се само и читало и писало како царски ваља и требајује, е ни како другачије, е да Бог чује

Парче ореола
БЕЛИ АНЂЕО и црни враг

Славна фреска из Милешеве, Бели Анђео, славна је само по једном свом делу, лицу Анђеловом, по његовој једноставној лепоти која није ни мушка ни женска већ средња, а ипак није дечја

Много пута сам био у Милешеве, и много пута врат криво гледајући увис, у Анђела који насликан је довољно високо да се са тла не може најбоље видети

Изнад саме Анђелове главе види се део ореола са слике за коју одоздо и издалека никако се не може разазнати да ли се налази испод, па је прекривена, или се налази изнад Анђелове слике која би, у том случају, морала бити откривена или откопана

А распитао се нисам никад

Узео сам за сигурно да је Бели Анђео горњи, да испод њега, само вршком ореола откривена, лежи друга слика, можда чак и други бели анђео. Неко је почео да скида горњи слој малтера, и горњу слику, и ту стао

Тако је било најпотребније мојој причи

Како бих могао да замишљам наставак

Како бих могао да се питам, шта ако се испод налази слика још лепша и јача од ове која с разлогом изазива големо дивљење

Шта ако и во времја оно јакоже радила је своје сликачка таштина, ако један сликар желео је надсликати другога чију лепоту није могао поднети

Шта ако би се Бели Анђео морао уништити да би доња слика изронила из своје врашке таме

Сада све ређе гледам Белог Анђела, све ређе њега а све чешће и једино оно парче ореола које испод њега вири. (Учини ми се понекада да га могу ухватити за тај ореол и извући из његова закреченог пешчаника.) Као да је сликар који је Белог Анђела надсликао, као да се трудио да доњу слику у потпуности прекрије својом, да се с њом потпуно преклопи тако да се скоро преклапају и ти ореоли, скоро да оно парче ореола откривеног с доње слике, скоро да то парче надомешта онај део

који је Белом Анђелу скинут, скоро али ипак то не чини јер је горњи сликар за мало промашио, ореоли се за само мало нису преклопили и то непреклапање може се објаснити неуспехом сликаревим да у целости поклопи и преклопи, губитком увида у претрпану слику у позној фази надсликавања

Ореоли су се малчице разминули

Зашто ли ми овде пада на памет Болани Дојчин који се пре последњег боја увезао крпом платна, да се њему кости не размину, не размину кости мимо кости

Док гледам како светли ова бела, слушама како из своје таме виче црна слика, чујем звекет ореола

Ја који нисам сликар (само сам сличан) и коме се једино хоће пити лепоте-девојке, стално пред том сликом замишљам како је раскопавам. Распорио бих горњу слику (вероватноћа да се испод налази лепша, бедно је мала, али ипак), распорио бих и разорио ту горњу слику зато што ми се хоће веровати да је ту златна жица, да што се дубље иде, злата биће све више, и све финијег, да је сваки дубљи слој све гушћи, да долазећи овамо само се губило, јер сазнање да смо голи никада нисмо успели свући и тако доћи до голог голог, јер голи смо били само док то нисмо знали

И поред тога што знам да иза лепоте спољашње, да иза белог и светлог, да иза је све црно као враг, да нема никаквог закопаног злата већ само зла. (Какав ли само мрак влада усред сунца и ватре)

Све зато што мојој жеђи за лепотом-девојком која би ме попила, што мојој жеђи раја нема, нема те поплаве, ни попа, ни лаве, ни Бога да нас данас још више оголи, научи како се из коже у кост, из кости у срж прерже

Или зато што црни враг вражи своје, што воли да се коцка, да заводи, црни враг коме Бели Анђео је трн у оку, све и ако само наспрам Анђела он јесте враг, и спрам Белог црн, иначе би био никакав

Раскопао бих Белог Анђела, раскопао, а једино што још желим знати, док с главом забаченом зурим у ту фреску, једино што још желим знати јесте да ли ме

томе вуче сам анђеоло или злато зла или ме тому гура
црни враг или зло злата

А шта ако је Бели Анђеоло доња слика, шта ако је неко некада, неко мени сличан, неко ко није могао одолети врагу и радозналости, неко кога је пало, шта ако је неко за сва времена уништио горњу слику да би откопао овога Анђела, шта ако је та слика била много боља, што више не можемо ни знати (јер можда пре тога није направио никакву копију, ни скицу чак, пошто сигурно тај неко, попут мене, није знао цртати већ само копати, само попустити својој болесној знатижељи и нади у чудо које је увек закопано)

О СНЕГУ И КИШУ и говори и не говори ова прича о Белом Анђелу и црном врагу

С причама ствари не стоје као са сликама, иако има причаца који верују да свака прича добије једном коначан облик након чега се само окопава, никако више не раскопава се

Привидно бар, не пише се, као некада што се писало и рисало, не пише и не рише преко него поред или наспрам. Не пише се, или не би да се пише тако али се не може другаче. **И писање је шума чудновата у којој би све живо појело све живо, па иако се пише поред, или чак далеко, далеко од, верује се да се пише преко, да се претрпава, да оно што остаје испод, остаће заувек тамо; оно што је добро, зато што је; оно што је зло, зато што није**

Док племенити и велеумни Дон Кихоте побиће само зле дивове, његов отац Сервантес и дивне и зле романе биће и убиће

И књиге и слике су злаћани ножи, њини творци морају се побости

Овове се писачу при писачини чини да кишовска прича о снегу одсад постојаће само као недужна жртва једног недужног убице у стално истом крими-роману јер нема других прича до о прељуби и убиству

Али ко зна шта се чини при читачини

Писање и јесте справљање читања, или управљање читањем, али читачица учи од пчеле, са сваким цветом та би се помири-сала и ратосиљала га се

А тек када писачина и читачина саставе у свом ветру лице с поставом, тек када два гатара саставе своје две истине, тек тада читаћи тадаци биће што и сада садањи садаци

Кадаци и никадаци, звекет оштрих ореола

Међу се се хоће да поморе

О ТОПЉЕЊУ СНЕГА

о брисању трага

У топљењу снега има нечег растужујућег, раз-
болевајућег, раздражавајућег

Ужас грудоболних при топљењу снега, ужас од
једне слике, и једне сличности

Сушичави људи су, сви од реда, сладострасници.
Мислим да ова или оваква некаква пресуда припада
Толстојевском (свакако не само њему, па ове приче
причач чуо ју је и од једног сладострасника који за Тол-
стога једва да је чуо а који је сушичавима завидео на
силени сензуалности за коју је однекуд чуо или знао).
Можда је Толстојевски имао довољно увида да је изре-
кне

Не зна ова књига да ли је сладострасна, да би то
знала, морала би тачније знати какве су друге књижице
и књижевине, не зна али зна све о сушици која растапа
танки лед живота, све о сушењу зна, о томе како преко
воде ходе свети а преко танког леда проклети

Ужас од једне слике, и једне сличности

Грудоболни се поистовећује са снегом, нужно
поистовећује тело са снегом, болест са топљењем и
отицањем, болест стално повишене ватрице која рас-
тапа мало копно тела и води доле, доле где све и тече и
тежи, јер одакле теже речи онамо се враћају да опет те-
же

Топљење снега му је жива слика топљења тела
које разноси ватруштина као што снег односе ватрице
сунчеве па сушичави живо живи своју смрт и не може да
гледа како *плачу стрехе*, како упишавају се снегови,
како нема писања и читања већ само једнога а нејести-
вога, како бело цвеће снега завршава као мутљак гов-
на, јер одакле цвета цвеће, онамо се враћа да опет цве-
та

Грудобоља зна, најбоље она, шта је топљење и
како се у-топити и о-топити, зна да снег пропада зато
што вода није спасла се, зна да цветно лудило априла са-

мо је пир смрти, када удахнула би не само ваздух и мирисе већ и све цвеће и светће, али како се то не може, чује како је смрт препричава, види како не може ништа понети већ како све носи је, јаје неоплођено

Ја је неплођено

Ја гледа у вечно обасјане ледене врхове који одолевају, и сања, спечени лед

ПРЕСНЕЖИТИ

киша

Сан је сваке кише да постане снег, сваког снега сан да постане лед, сваког леда – да буде будан, и сваког сна

Гледам како расте ова снежна прича, како не престаје да веје овај снег кристалних слова, како падам снег, гледим како

*сви ми падамо,
пад у сваком од нас живи неизбежно,
па ипак неко бесконачно нежно,
падању овом даје смер
и склад*

и питам се, и одговорима тучем питања, и јаучем потпитањима, и хукћем надодговорима, и слушаам слушкиња, и госпо дарим

Или можда баш и хоћу да отопим Кишов снег, и да ударим и приударим својим, да видимо ко боље пада, ко се боље бјели, да ли снијег, да ли лабудови

Нешто друго питам се. Пишем ли све ово ово-лико и овако, вејем ли и метем овако дугу причу да бих из ње могао да из Киша извучем једну поуку, иако се поука може само навући и свући

да свака је жена – снежана, да свака писаћом ва-тром растопи се, да писаћ би купао се у тој растопини, да би жедан пио, гладан гладио се о њу, да би сит – давио се у њој

У мушко
О женско
Промена пола (бацање гађа преко дуге), ме-
њање половина (бацање капе преко унутрашње стране
ветра)

О је празно, У пуно
Свако би У да у-ђе, свако О да о-де
Да ли овакви снови имају решења или само гре-
шења. Ни у-памтити се не могу, а камо ли о-бјаснити
Нити се могу свршити, јер кућа поред у-кућа-
нина има и о-кућницу
Кућа која чува пса

Истражни поступ

О НОВОМЕ И ДОСАДНОМЕ

Када бих једном речју морао да оценим или опишем Кишов *Пешчаник*, књигу коју сам узео као узорак Кишових књига да ми припомогне да лако одговорим на тешко питање зашто све то не могу да читам, ако бих једном речју морао да оценим ту књигу, та реч би била – ДОСАДНО, до сад бар досадно а од сад, ко зна, мишљење се мења а мишеви остају исти, и мачке које воле рибе, и ја који волим и рибе које ћуте, и мачке које маучу

Али пошто се не тражи таква оцена (никаква се и не тражи него нуди), онда ће је свакако ваљати мало и образложити па и пробрчкати се по том појму као по књижевној, естетској, психолошкој и каквој све не чињеници, јер смо њени њеници, јер досада је наша, ми смо досадни

Пре свега (и пре и после свега; и пре, и за време и после свега), треба сагледати досадност у спрези с њеном супротношћу којано се у лингвистици зивка антонимијом, па тако долазимо до брачног пара *досадно и занимљиво* којино је као и сваки скоро пар брачни досад живео досадно а одсад живеће ко зна како иако ће му се спрам одсадашње досаде досадашња она занимљивом учинити јер је досада све досаднија. Са тим паром се

делимично поклапа ново и старо (новаца мало, стараца и одвише), ново као занимљиво и невиђено (не каже се узалуд – *чудо невиђено*) а старо као досадно, али не мора увек бити тако и заиста и не бива увек тако. Рекло би се да к овому сродству упућује и порекло речи досада, и њена парњача до сада, па ма колико се плашили погрешке у етимологијама, а у одсуству односно непосредној правољанијех приручника (једини етимолошки речник наш, онај Скоков, реч досада не обделава)

Трактат о орашку. *А колико етимологија јесте сумњива наука, најсумњивија када није сумњичава, испричаће се овде на случају орашка*

Шта је то орашак

Орашак је мали орах, био би када би био, није али биће

Читачице, дођи да ти дам орашака

– Дођи да ти дам орашака – тако некада звао би ме, маленог и голуждравог, звао с њиве орач док би пустио волове да се одморе и у новинску хартију завијао љути брдски дуван седећи на плугу. А ако и ја тебе, читаћа машино, зовем, ако зовем те да ти дам нешто, ти да како, сигурна си да дајем нешто чега нема, или што се не може дати, или што се узети не може, ту је суштина онога што нема суштине, па и свакога причања, да ствара немање а да имање раствара

На неки начин добро је што на мојој њиви, нити и на чијој у селу, добро је што више нема орашака, добро – судећи бар по оном чега још има, чега у ствари има и нема, зато што ништа није оно што било је некада, док орашак има ту предност да га бар нема, има ту дивотну непроверљивост своје јестивости. Када би неко иза мојих леђа, невидљив неко, када би на папир по коме ово пишем, када би бог из машине бацио ми неколико орашака, тиме одмах угасила би се ова прича (иако можда запалила би се друга, зато што свако зло има своје добро и зато што немање има нешто што ниједно имање нема, или другачије, што немање је вид имања, што има ту нешто исто и ништа друго

Можда орашака и има још негде, као што негде може имати и шарених коња којима се овде траг ископао, негде можда има али не више и тамо где увек их је било и ко зна зашто они нису доживели судбину кромпира, можда због своје реткости, можда због своје црне боје, изразито црне када се изваде из њиве да би сушењем та боја мењала се у мрку, или, ако влажно је орање, у боју сасушене земље

Нема више орашака па нема више ни прича, нема више лепих бајки (а и негдање младе песме сада су бабе у које више не пева нам петало), ове што се сада причају, ове и нису приче већ покушај да се нешто сачува, нешто од онога од чега некада морали смо бранити се, јер нисмо могли толико тога узети и носити, баш као што сада не

можемо ни узети ни оставити

Некада је све било прича, сада ништа није прича, па се приче и не покушавају обновити, не покушавају се обновити приче већ само сећање на причљивост и слушљивост

Некада је све било прича, па сећам се како за мене није било веће казне него бити спречен нечим да присуствујем најобичнијем скупу одраслих, када напољу лила би киша или нас затрпавао снег, када би крај ватре скупили се сви и када причало се и причало све, причало како више причати се не зна и не може, када је све било прича и све вредело чути. Да се само запамтило шта се тада причало и како, не би се морало причати овако никако, не би се морало нагађати и муцати

Некад

А сад, сад и на поселима и у књигама причају се глупости, сада се заборавило и оно што се знало, сада и у књигама ондањим не стоји шта је стојало већ је све некако полегло и није исто, све смањило се и истањило, ништа не говори више оно што све је говорило

Нема више прича већ прича о причама, и том удаљавању од приче, том удаљавању краја бити неће, тако да једном, једном ће нам и о причама приче бити ово што сада су нам приче, једном када далеко будемо од иглице шестара који је убо Бог којег ни слутити више нећемо иако увек остаће од тога убода далеког, остаће блиски бол

Једном причаће се како се једном причало, а нико неће знати шта, а нико неће знати како, Бог ће нужно бити све даљи, чак и ако све ближи буде, јер и смањивање растојања као и његово повећавање, све нас то одводи из приче која све мање знаће се што се више прича, и која све више биће прича о незнању, па о незнању незнања, па о

Присећам се, а сада ништа друго и не радим до што присећам се, падала је киша а ја сам као најмлађи био протеран да напољу чувам нашу козу да је не поједе вук, и да пазим да наша коза не поједе наш купус, па ја киснуо сам и зебао док су сви били у кући, крај ватре, и прилазио бих тој кући, ниском прозору по којем лупале су гране ораха и док прозобло киснуо сам, кишнуо (док низ лице сливале су ми се кишне капи као неке бескрајне сузе), гледао шта се дешава унутра, гледао распричана и насмејана лица, ужагрена од смеха и ватре која буктала је у пећи, а да нисам могао чути о чему говоре, и тако силно желео да будем тамо, да слушам, да учествујем, да не чувам купус од козе и козу од вука

И све се променило, све, сада ако морам да будем с људима који говоре, било ко да су, пожелим да не знам језик, пожелим да сам глув, па не верујем да сам ја се променио већ да су се променила времена и људи, верујем да некада се заиста причало умно и занимљиво, да није све исто само различито гледано, гледано из времена постања и времена нестања

Ако овако се настави, и ако поживим још коју десетину, у какву ли ћу се пустињу упустити да пребројавам пусти песак (сада још увек држим њу – пустињу, а нарочито пустињачице које њачу док се пењу и пуштају)

Али, ово је прича о орашку и треба га, орашак тај црни, овде призвати

Орашак не долази од орах већ можда од орати и тако се зову, или боље – тако звали су се јер их више нема па их нико никако и не зове, тако звали смо мале црне коренчиће величине ораха (ипак орах), неправилног облика попут кромпира (ево га и кромпир из Трактата о), који лако су се љуштили као да једва су чекали да збаци кожу и били потпуно белог тела, били слаткасти и необично укусни, ако тај толики укус не треба захвалити добу када су се орашци изоравали, за време раних угари, када никаквог шумског воћа, никаквих плодова, ичег јестивог није било сем оног што се у земљу црну завукло

Орач који иде за плугом и који гледа преда се, у бразду, никада није превиђао изоравање орашка, и скоро никада га није остављао земљи већ би се сагињао и трпао га у џепове као драгоценост. Орашак је био ретка и необична посластица. Често би орач посегнуо и за камичком мрке боје, мислећи да је орашак

Касније, док би волови негде под дрветом жваћкали сено, орач би вадио из џепова своје орашке и остављао негде у кући с поветом – за децу и осетљиве

Нема више орашака, нема их па узалуд, када се нађем на поораној њиви, узалуд ходам и тражим. Да ли их је уништило вештачко ђубриво, да ли трактори и дубока орања, да ли они волели су волове а пред тракторима побегли у шуме одакле сањаће о повратку, тек нема их више, па орашак од сада све чешће значиће – мали орах

Нема више орашака, не изоравају се, па је орашак за мене све чега више нема, и нешто посебно, нешто чиме сам некада дословно разумевао народну песму *Орање Марка Краљевића*, и изоравање блага

Нема више орашака па је орашак за мене нешто чега више нема а све чега више нема, све као да измислио сам или умислио, крив што изгубљено је, ако је изгубљено, и крив што је измишљено, ако је измишљено

Нема више орашака, или су дубље у земљу повукли се, или су на небо одлетели, нема јер земља ништа више не даје сама сем што враћа оно што се у њу баци, нема више орашака, има само још ове приче о њима, нема орашака а и приче ускоро немаће, већ бићу нем у неманом, где неће бити имена већ само немена

И заиста, с доста разлога се досадно и старо могу изједначавати и та једнакба и упоредба је доброано на месту. Старо и досадно је оно што знамо, већ виђено и превладано, занимљиво и ново је оно што нисмо видели и што тек ћемо

О досадном, све о томе знао је и наш народни певач, гуслар чије се име данас узима за синоним досадног, као и његова већ скоро изумрла глаголска радња – *гуслати*, што значи стално једно те исто понављати (којано се одавно преселила у метафору), знао је гуслар о досадном све и он га је покушавао тако често растерати већ првим стихом обећавајући занимљивост

Није мали број наших епских песама почињало једним истим стихом – *Боже мили, чуда великога* – стихом који би се, као много пута чувен, и сам могао прогласити за више него досадан, могао би тако да баш он није против досаде потргнут стих, стих који дозива слушаоце и обећава им оно што следи а који, сам по себи, није ни досадан ни занимљив јер њиме, на изванстан начин песма и не почиње него тек припрема се иако та припрема одавно већ јесте досадна припрема занимљивог

Ипак, овај стих нимало нам некористан није при одређивању досадног односно њене супротности занимљивог који би се могли одавде или овде заменити другим паром појмова – *чувено* и *нечувено*. Тако је ако се ствари сагледају у математички чистим супротностима, тако нимало није у живу животу и мртвој књижевности већ је ту све далеко заплетеније и замршеније. Потпуно новог и нечувеног ту тешко може бити, не може бити чистог већ само претежног и ту је за илустрацију понајлакше узети школски пример Бодлеров који је створио славно дело од углавном (израчунато је – 80 посто) преузетих идеја, и стихом који такође није нимало нов већ претерано дрдани александринац. Но некада је довољан окуп идеја (у песништву је некада довољна детињастост и осетљивост) које су раније биле у ра-сутом стању да створи утисак новог и нечувеног

Како стоји досадна ова ствар са Кишом размотрена у овом светлу

Двојако, и сам Киш је писац који је заветован новом али зналци знају и признају да свака или скоро свака његова књига има неки праузор, како би они то рекли – *парадигматски текст*, па га чак има и књига коју смо сами издвојили као нами најближу књигу Кишову – *Час анатомије* која, кажу, у позадини има Крлежин *Мој обрачун с њима*. Нисам читао Крлежину књигу па и не знам, препричавам оно што кажу зналци излажући се опасности да будем, шта друго до досадан, а говорити о досади никако другаче него досадно, то је у великој мери стварка незахвална јер се исто истим никада не може осветлити, само замрачити, због чега и постоји примерак овакав и онакав, мушки и женски или никло-пукло

Ради се, дакако, о једној особеној врсти новости, новог у области онога што смо помало подсмешљиво звали поступком за разлику од садржупка (стари пар супротности – садржај и облик које бисмо за потребе свога отровничког хумора могли звати и судом и судијом, и садржајем и садржачем, и телом и оделом, и обликом и облаком). Немамо илузија и прихватамо оно што је аз и буки савремене науке о књижевности, да је облик најважнији садржај и значење. Чак и једна иста мисао изречена на различите начине није иста мисао, а тим више је тако код онога што мисао није, што ће рећи да нема изљуштивања идеје из реченице (ни тела из одеда, ни кости из коже), нема ваљаног превођења и таму падобнаје

Овај трактат о новом и досадном остаје незавршен, насилно претргнут

Намерно тако, зато што је неречено јаче од реченог, ћутња од говора, ништа од свега, понешто од понечега, први пад од другог падежа

А и зато да би тумачи

Били јачи

ПОЗНИ ЈАДИ

или – предео сликан очајем (2)

Присећам се, а сада ништа друго и не радим до што се присећам, будући да сада се више ништа и не дешава до што се раздешава, присећам се како је неко, можда Скерлић а можда и неко други, написао неке силно горке ретке о Исидори или опет неком другом, не знам о коме, јер сада се само сећам тако што се не сећам. Слика је била отприлике оваква: ратни метеж, колоне избеглица и рањеника, општи слом, а критик чита прозу и изражава своје родољубиво згражање или бар одбијање. Уза све то, тврди он, *за децу и осетљиве*, заиста и није могуће читати – *двадесет страница о главобољи*, када све се распада и нестаје, што заиста јесте јак разлог за одбијање, иако не баш и књижевни разлог. То је разлог за одбијање целе књижевности, разлог за одбијање читања колико и писања, разлог можда за мобилизацију књижевности и књижевника али не и разлог за одбацивање немобилизивног већ његово остављање за неко прикладније време, када главобоља поново може оживети као тема

Ни главобоља, ни страх и дрхтање пред смрћу као нужношћу не могу бити тема у присуству једне бесмислене и ненужне смрти каква је ратна, избегличка или тифусарска. Војничке или избегличке колоне које умиру од глади, мрза и болести и које се осипају падајући покрај путева или пре по беспућима, такве смрти нужно гасе метафизичке трептаје и пале друге неке

У присуству јачег или пречег, нестаје слабије и даље, нестаје или само бледи

И сам, и сам се питам док читам Киша, док читам списак припадника касте рођака смрти и разне друге спискове, и сам се питам, и чудим како је могућно читати све то, како бар мени кога у живот може да поврати само нешто жестоко, опет јаче и прече, нешто од мртва мога живота живље, или од живе моје смрти и мртвије и живље

Жестоко. Има ли ичег жешћег од исцрпног спи-

ска рођака смрти, најближих рођака смрти које је народни мудрац просто крстио као све и сви (*сви смо умрели, само се редом копамо*) а што је другде овде наведено ради провода, ради провода у смрти, што је прастара тема јер су још припадници касте светског бола правили пехаре од људских лобања (усавршавајући *memento mori* и оживљавајући тако живот, будући га смрћу), а Бајрон је и стихове наводно писао на пехару начињеном од људске лобање продирући тако још дубље у смрт и одскачући тако од ње још више у живот. Присећам се из студентских дана једне вечите студентке медицине која је за наук свој морала поседовати људску лобању (за свој час анатомије), присећам како она би плетиво своје остављала тако што иглу плетићу забола би у очну дупљу те лобање коју држала је на свом столу, хотећи, дакако, булатовићевски да саблазни, хотећи да тиме гласно каже на ком је она високом месту на списку рођака смрти, изражавајући тиме и тако свој светски бол и свој вечностуденткињски и уседелички нихилизам

Пре свега, Кишов списак ни из далека није исцрпан колико се то чини будући да нисам се препознао на тому списку иако госпожа смрт нема ближег рођака од мене, нити вернијега службеника, а када ме, упркос томе, тај списак оставља потпуно равнодушним, онда нешто није у реду или с осетљивошћу или с нечим другим, можда ипак са списком, нешто ту није тачно, не тиче (та рођаци мојих рођака су и моји рођаци)

Са смрћу живе у ближим односима само они који с њом живе у односима ближим, који њеној коси не потурају шију него врат. Ја који са смрћу спавам, који смрт зајебавам и децу јој неродиву и неумирљиву правим, који надам се да једном пробудићу се мртав, али и да нећу морати да радим извесне њене прљаве послове, који с њоме се псујем и плујем, који сва својства разна трошим на празна њена њенства, тај бих списак скратио, скратио или ни писао га не бих, никако читао, јер живим време када и писањем бацам а читања се и не прихватам

Не могу изаћи на балкон, на ограду се не могу наднети а да не помислим – Када бих скочио, када би ме неко гурнуо, када би ме неко спасао тако што би ме к пропасти пропустио. Када чујем пуцањ, понадам се да је на мене пуцано, надам да погодиће, да метак мало лутаће и да пашће тамо где све пада и пропада, на мене, на мене. Када у књизи каквој наиђем на ломатање по теми смрти, понадам се да тај темак неће промашити баш мене, јер сам најпогоднији, јер ме смрт и њене верне слуге, болови и болести, никад не заобилазе јере знају кога најдуже могу бити и мучити, знају ко неће лако душу испустити након чега би смрт могла патити што од живота је још пролазнија, па на моме маленом случају ова велика нуждица неће плакати како она је и од живиња краћа већ прилике има да на мени вежба своје неприлике, да се по мени тесном шири и дужи, смртштина пространа

Чашу воде не могу насути без наде да је неко у водовод усую оно што мени, најближем рођаку смрти и отровника списатељу, једино треба и треба

Када се крећем улицом, у вреви, стално ми падају на памет речи покојнога Александра Ристовића који ми је једном, док јадали смо се причајући о рођаштву са смрћу, смешећи се и тим смешком показујући свесност свеколике наивности такве помисли, рекао: *Када би ме неко убио, али с леђа, тако да ја и не знам. Узгред буди речено, покојном Ристовићу као да се жеља испунила.* (Не верујем баш много у приче о томе како песници наслуте своју смрт, провиде своју судбину. Сва та предвидност и провидност долази од дво или вишесмислености песничкога исказа која практично и не може да се не оствари. Уосталом, свако може да предвиди сопствену смрт, ако хоће, пуно је ту тога што се може само погодити, промашити никако. Али о том не иде ова прича о причи у причи!) Кажу, после ручка, уз примедбу да се угојио, стао је на малу кућну вагу и с ње се срушио мртав. Овај песник је убијен с леђа али овој причи овде једва да има места. Ту јој места има само зато што га нема, и што је то слика општа. Говорим о свом рођаштву са смрћу, само о њој, али и о свачијој, јер смрт је та рода која нас је донела и која ће нас и однети јер одакле лете роде онамо се враћају да опет лете, или одакле утеку људи, онамо се враћају да опет утеку или да не утеку никад више, ко да зна оно што се ни не знати не може

Стално ми на улици, у вреви, стално ми падају на памет ове Ристовићеве речи па док гледам у безбројна лица људи која ме мимоилазе, питам се, ко би од њих могао бити спасилац, ко би ме убио, збио, разбио (не знам ни шта треба да буде то што тражим), ко би ме побио јер мене и мојих мена и имена има много па их је тешко половити јер се ту јављају и половине половина; ко ће ми рећи оно што не знам, ко ће ме убити а да ја то и не знам, да се не уплашим, да се пробудим мртав како је већ негде једно дете, ако то не чини свугде и свакад и свако дете и осетљивост свака, одредило начин на који би желело умрети када се то већ мора, а и оно зна да мора па ипак препливава ту мору и сања како одатле излази живо или суво – **заспати и пробудити се мртав**

Осетљивом и досетљивом детету, маму домамити, књигом

Осетљиво и досетљиво дете књигу овакву мора доживети као псовку, осећајна и недосећајна мама и доживеће и одживеће то некако другачије, бар ако се пророчанство испуни и испразни

Пешчаним или пешчаничким списковима су-простављам своје списковиће које и не правим, које само припомињем јер јади о којима се може говорити и нису неки јади, своје јаде истичем и своје безбројне смрти као нешто што не могу да пребројим и пребродим, што одавно не тражи никаквог израза јер из потпуног пораза нема израза; говоре само победа и борба

Када бих састављао списак својих јада, па када мерио бих и њину дубину, тај списак не би нигде краја имао и ништа друго ни радио не бих, ни доживотно ни досмртно сем што бих пењао си и спуштао низ тај списак проверавајући тако изреку Хераклитову да пут навише и пут наниже, исти је пут, а што за мене неће већ бити изрека већ урека, иако изрека и урека иста је река у којој се рибе лове и где с обе стране удице исти су ловац и ловина. Не бих, чини ми се, не бих стигао да опи-сујем већ само да правим спискове јада, лекова, спасова, спаситељки, часних сестара које тек треба научити бешчашћу и збацивању неба ногама

А упустио се нисам у његово списавање, упустио се нисам само зато што утешила ме, и ућуткала једна народна или нечија мудрост: **Кад видим јаде који ме мимоплазе, ја у моме јаду кажем хвала**

Не знам ја о јадима ништа, ово што знајем, то је шала; јади се тек туцају и множе, и јади завлачења у кожу, и јади изласка из коже

Још једна народска рима (нигде довољно гологусих гусака да ме од ње спасу) овуда би да промили се

Не дај, Боже, што се трпет може

(Увек сам крив пред пословицама, зато што их не слушам, а **пословице туку непослушне, туку непослушне непослушношћу а послушне послушношћу**)

Док други пуцају од здравља, ја пуцам од болести

Док други од болести пукну одједном, ја пуцам на парчиће, умирем прст по прст и нокат по нокат, уми-

рем толико и тако да ћу можда још и дуго поживети умирући

И уживати умирући јер ништа лакше, и све теже, него те две половине поново сјединити и даље половити

Ништа лакше и све теже, ја сам та вага, ја сам тај важан свет, и та важна ништа, показаћу ја њој да имам ногу више, ја сам тај цвет и то ђубре где јоште једном цвет навише и цвет наниже, исто је ђубре

И опет призивам Скерлића, кога ли, који одбацује *двадесет страница о главобољи* зато што има главнијих боља, већих и несноснијих

Знам, знам, о самоубиству се ретко размишља у рату, када има околу оних који би убили, када би да се браниш

Много је мање у рату и главобоља пошто се и та стварчица јавља понајчешће зато што рата нема напољу па се он изазове унутра, зато што рат је бољи, рат бољи а мир гори, рат и мир, бољи и гори (Анаволимилована; немилована ана не воли)

Ни главобоља нема ближег рођака од мене па скоро да све јој дубине и висине знам, скоро да нико није се тако жестоко забо болом у главицу, у луду, као ја, и тако тачно, јер ако само мало би се даље и дубље, издржати се не би могло већ све било би убитачно па би се морало пустити да враг однесе шалу а смрт све живо; знам колико је бол дубок, колико оштар, колико љут, знам зато што главобоља са мном живи већ тридесетак лета и мучи ме тако и толико да уз њен напад редовно се крећем као тигар у свом кавезићу, што је дакако, наивни покушај да побегнем из њених решетки па и тај привид чини нешто, мало али више него ништа, и ходање и јаукање, све убрзаније ходање као покушај бекства (нада да главобоља неће бити толико брза, стара нада, која још би се, да се може побећи од себе) и јаукање као сестра те наде да се може надвикати бол који цепа главу, да се може тај бол надвикати јере се понекада чини да је и то глас прејак који разара лобању па га треба дочекати, вратити му истом мером, заглушити га јауком па изгледа да су бод и бол, и бол и јаук, да они су нож и корица, или нож и рана, па ту зачиње се прича о причи, зашто трпимо и пртимо све то, зашто суд не разбијемо него судбину пијемо на сламку

Једва одолевам искушењу да извучем и покажем закључак, како писанија свака и није друго до једна врста јаукања, друга врста надвикивања мука и оног што зове се мук мушки (*нити писну нити зуби шкрину*), једва одолевам таквом искушењу па га овако кукавички завлачим. Састојим се све од самих *не*, *немоћи*, *неумећа*. Хтео бих да родим се из главе, волео бих да изглавим се, волим али не успевам па само болим

Хтео бих напоље, хтео бих из себе, неуспешно хтео. Хтео бих и то поље да уведем унутра, да дишем бих макар хтео али меки ваздух неће у моја тврда плућа, јер ваздух нема даљег рођака од мене

Можда, можда сам хтео напоље, на место кога нема и у које се не сме, можда хтео сам тамо и тако па све то светило ми се болом разбијања лобање а и још нечим, још нечим, тиме што то поље није хтело у мене, што ме одбијало на небројено много начина а овуда могу само да бројим најболније, тај што ме ваздух није хтео, што сам гушио се и гушио, што сам дисао држећи се рукама за колена и срчући ваздух, покушавајући растегнути оно што се растегнути није дало

Уместо *умрети* каже се и *издахнути*

Ја издахнути скоро не могу зато што нисам поштено никад ни удахнуо (мада не треба се претерано бринути, издахнути се може и неудах), још сам жив само зато што ни оживљавао никада нисам јер живети умирући и умирати живећи, исти је РАТ И МИР и АНАВОЛИМИЛОВАНА

Ко о чему, ја о смрти, било о малој, било о великој

Све се врти око смрти

Ако о великој некад не размишљам, ако она не игра се са мном пре него што ме поједе, ако она својим болима не боде ме и мери дубину живота ми мога, и тако узима ми меру за гроба свога, ако бар мало пусти ме, осећам се кривим, сећам се остављеним и безначајним, љутим се што моја смрт отишла је другде да другима нерешиве болове задаје а мене оставила да бежим, да се понадам како побећи ћу а она стићи

Када ме велика и једина моја остави ма и за час, одмах мислим о малој смрти, о томе како стићи своје ребро, како у њ утећи, како пресути се тамо за својим ребром читав

И ко каже да се једном умире, колико сам само пута спуштавао се низ то уже, колико пута сам зажалио што сам поново оживео, што нисам остао тамо било као нико, што бих више волео, било као нико и ништа,

што бих волео више

Сањам, сањам само о слаткој смрти, о томе како право је вратити се на начин на који се и дошло на мрачни овај свет, вратити се кроз врата кроз која смо дошли заплакавши, право је вратити се тамо и туда певајући, певајући читав за својим петлом, што све јесте истински погодити, када и лук пође за стрелом, када све устрељи се, и стрелац, и лук, и стрела, и мета, и метак који себе погађа и пада мртав (*мртав паде, здраво кући дође*)

О, надам се, колико само надам се да као што велика моја смрт, једина моја, као што она живота давала ми је, и задавала нерешивим својим болима и рачотинама, надам се да где има дима и ватре има, а у нади свакој пичкиног дима има па надам се и надам да нада ће ми поред дима свога дати и димове пичке, а да ће ми вера дати Бога

Знам да свим овим скидам сваку оптужбу са књига које не могу да читам, да овим оптужујем себе и све судије јер су они најкривљи, али то можда и хоћу

Једва чекам час који долази и долази, када нећу моћи ништа да читам, још ништије да пишем, када ћу изаћи из себе, када ће ваздух ући у мене, када ћемо променити места и помешати се, када доћи ћу до даха и до духа, када изаћи ћу на ваздух и када тај дух ући ће у мене, када смислићу или умислићу нешто и када ваздух размислиће ме

Диоген се, по једној легенди, убио тако што је престао да дише. Толико далеко могу отићи само они који могу да дишу, јер они који могу да дишу, они могу и одустати од дисања

Ја бих могао само да убијем се дахом, да увучем ваздуха толико да од његова обиља распрснем се, ја коме је читавога живота ваздуха мањкало, не бих могао такву смрт себи привући већ само супротну, смрт од преобиља. Зато што сам превише умирао од мањка, зато сањам смрт од обиља, зато што сам предуго умирао, зато и сањам смрт тренутну и вечну, не ову живу, ову одвећ живу која ме разживљава и усмрћује, која ме пре-

води с језика на језу. (Колико само завидим балонима у дечјим рукама, балонима чија смрт је врло поучна; пре-надувати се, збити се и убити, или на првом трну пострадавати, не допустити да пустоши бол већ Бог)

Смрт познајем толико да осећам гађење пред скоро свим беседама о њој. Она је највећа мистерија или скоро без икакве мистерије. Те две могућности крешу се и искресују трећу јер једна је могућност мушка, друга женска, драган и драга, слабост и снага

Виђао сам је толико пута изблиза да сам потпуно остајао без речи. Они који на Кишовом списку највише личе на смрт, они можда и најмање личе. Гробари су од смрти најдаљи, а најближе су уплакане даме које сузама окупане (чист као суза), нечим најчистијим и најчистилишним, и тако искупљене, падају у мушки загрљај и шумски умиру од жеље да живе и умру од живота

Дама је јама ископана за тебе, примерче мушки, брдо тврдо

Каква је сличност између жеље и жељка и како помирити непостојање сличности и непостојање разлике; како сличност која не постоји и разлику која не постоји свести у ложницу и наговорити их да ћуте

Каква је сличност између носача и гробара

Каква је сличност између кише и снега

Каква је сличност између сличности и несличности

Каква је сличност између врага и ђавола

Каква је сличност између сличности и сличности

Каква је сличност између *каква* и *између*

Каква је сличност између мушког и женског примерка кише

између муњом опаљеног грма и грмљавине

СЛОВЕНСКА ДУША FRANCUSKI KROMPIR

каква је сличност између *Унутрашње стране ветра и Пешчаника*

и Павићев роман, када се изврне, пресипа се у другу половину, и Павићев роман је пешчаник, Кишов – о пешчанику

каква је сличност између *Унутрашње стране, Пешчаника и Рата* (који је био бољи)

у томе што их је отровничар прочитао на једвите јаде, и што их је заједно сликао у овому романчићу о романчинама, касније преименованом у Роман о читаоцу у оставци

каква је сличност између словенске и француског, душе и кромпира

расправљати или не о латиници и ћирилици и њиној употреби у овој књизи

који ово пише, о томе сада и не жели да говори већ да уђуткава се, да држи се за уста, све зато што писач не верује читачу, читач слову а слово хартији, значења знаковима, знакови значењима

ćirilicom se tiska sva ona silna, a nejaka, slavjanska baruština i vatruština koje se bez mere pale i gase

латиницом збир и разбир, надсвест и над-ја којино морају надјачати сваку јаму празног

ако се славјанска баруштина мисли улити у Европу коју је Зевс лично, претворивши се у бика, имао част да обешчисти (и толико овде о потурицама и потурању), онда она мора латинично се исписати а ћирилично само исповати

ali čekati da ta proključala močvara sama ozdravi i popravi se a ne poslati im popa i pokazati njina boga, u tomu ima optimizma koliko i u staroj pitalici šta je to strpljenje, i peščaničkom odgovoru – dati magariacu spređa limun i pozadi čekati limunadu

као пешчаник, као унутрашња страна ветра

која с обе стране дува

пешчаник је и њина мочварна словенска душа
којом се мора залити француски кромпир
словенска душа, француски кромпир
словенска душа, француски кромпир

**uostalom, imadu oni pravo na svoju ćirilicu, na
svoje pravoslavlje, na svoje zablude jer je pravo-na-
zablude najosnovnije-ljudsko-pravo**

**imadu pravo biti u krivu ali i pravi imaju pravo
biti nestrpljivi i netrpeljivi, i pravi imaju pravo ispra-
vljati krive a krivi ne imaju pravo kriviti prave ako
ikad hoće jetka slovenska duša shvatiti da jestivi fran-
cuski krompir jeste nešto što slovensku dušu mora
jesti a ne obrnuto**

словенска душа, француски кромпир

нога личка а ципела бечка

и чему је нејестиви вук могао поучавати вучиће,
чему другом до да пасу јагњад која пасу траву која пасе
воду

уосталом, и вуна јагњећа, и она је некаква одб-
рана, и њена мекоћа требало би да може затупити зубе,
требало би да може да и кукавно јагње нема ахилове
петке

нема веће супротности у српском бићу од Вука
и Његоша, Његоша који је прави вук и Вука који је кри-
во јагње

умовало се тудјер о Карађорђу и Милошу, и
углавном њиним именима баратало а презимена преви-
ђала, једно тврдо петровићко а друго обреновићко које
некако вунено звучи

да се Вук више питао, сви бисмо се ми претво-
рили у копитаре и папкаре

у јагњад која би блејала онако како сисају, и ко-
ја би била поједена онако како блеје и онако како си-
сају

један глас – један знак, један знак – један знач,
један зец – један метак, један неми немац – сто словес-

них срба

или смо и то умислили и измислили па сад треба да нас лече чувени бечки видари који су нас и разболевали, да нас ослобађају од тешког памћења и уче лаком заборављању, да нас лече од памћења и уче памети

све би то било и на месту и у времену да француски кромпир и ципела бечка сами јесу како заповедају славјанској баруштини и каљузи, да они имају гласова колико и знакова, знакова колико и значења, да и у њиним језицима се не лудује, али лудује мудро док се у славјанштини и пијанштини славјанској лудује и лумпује лудо или дословно тако што се и посече слово на коме се слови

а они једно говорише, друго писаше, треће мислише тако да се не могу ухватити ни за говор, ни за писмо, ни за мисао, зато што они одавно схватише да боље је бити међу схватачима него међу схватанима

а ми још увек претачемо ранојадску славјанштину и християнштину (Боље је бити међу прогоњенима него међу прогонитељима), нешто што је и Кишу могло придоћи из његове черногорске жице, преко пешчаника чојства и јунаштва из којег се само једна поука извлачи

да схваћени схватачу коња води